

ΑΙ ΔΙΑΝΟΜΑΙ ΧΡΗΜΑΤΩΝ ΕΙΣ ΤΟΥΣ ΠΟΛΙΤΑΣ ΤΩΝ ΑΘΗΝΩΝ*

(ΤΟ ΘΕΩΡΙΚΟΝ)

Τοῦ κ. ΓΕΩΡΓΙΟΥ Φ. ΠΑΠΑΛΕΞΑΝΔΡΗ

*«Ἡ παραντίχ' ἡδονή καὶ ραστώγη
μείζον ἰσχύει τοῦ ποθ' ὕστερον
συννοίσειν μέλλοντος»*

Δημοσθένους, Φιλίπ. Β. 27.

Παλαιὸν ἦτο φαίνεται ἐν Ἀθήναις τὸ ἔθιμον τῆς διαθέσεως ἐκτάκτων τινῶν προσόδων εἰς διανομὰς πρὸς τοὺς πολίτας.

Ὁ Πλούταρχος ἀναφέρει ἀορίστως ὅτι κατὰ τὴν ἐποχὴν τῶν Μηδικῶν οἱ Ἀθηναῖοι εἶχον τὴν συνήθειαν νὰ διανέμουν τὴν ἀπὸ τῶν ἀργυρείων τοῦ Λαυρείου πρόσδοτον (Πλουτ. Θεμιστ. 4).

Ἡ πρώτη, ὅμως, ἀσφαλῶς γνωστὴ περίπτωσις διανομῆς, ἢ μᾶλλον ἀποπειράς πρὸς διανομὴν, ἐκτάκτων προσόδων εἶναι ἡ ἐμφανισθεῖσα τὸ 483/2 π.Χ.

Ἀπεκαλύφθη τότε νέα φλὲς πλουσίου ἀργυρούχου μολύβδου εἰς Μαράνειαυ τοῦ Λαυρείου. Εἶχε δὲ τὸ Ἀθηναϊκὸν Κράτος ἐκ τῆς ἐκμισθώσεως τῶν νέων κοιτασμάτων ἀπρόβλεπτα καὶ ἐπομένως ἀδιάθετα πλεονάσματα 50 ταλάντων κατὰ τοὺς ἀριθμοὺς τοῦ Ἡροδότου, 100 ταλάντων κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Ἀριστοτέ-

---

*Ὡς βιβλιογραφίαν εἶχον ὑπ' ὄψιν πλὴν τῆς Ἱστορίας τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους τοῦ Κ. Παπαρρηγοπούλου, τὸν Ἄγγλον ἱστορικὸν τῆς Ἀρχαίας Ἑλλάδος George Grote, 1846 - 55, ἐν Γαλλ. μεταφ. 1864 - 67, τὸν Γερμανὸν Ἑρν. Κούρτιον, 1857 - 67, ἐν Γαλλ. μεταφρ. 1883 καὶ Ἑλλ. μεταφρ. Λάμπρου 1897, τὸν Γάλλον ἱστορικὸν G. Glotj (καὶ Cohen) 1925 - 1936 (3 τόμ.). Ἐπίσης: Γίλβερτ, Ἐγχειρίδιον Ἀρχαιολ. Δημοσ. Βίου τῶν Ἑλλήνων, ἐξελληνισθὲν ὑπὸ Ν. Πολίτου, 1927. Α. Ἀνδρεάδου, Ἱστορία Ἑλλ. Δημοσ. Οἰκονομίας, 1928. Aug. Boeck, Economie Politique des Athéniens 2. Τ. Μετάφρ. ἐκ τοῦ γερμανικοῦ 1828.

Λεξικὸν Ἑλλ. καὶ Ρωμ. Ἀρχ., Daremberg - Saglio, λέξις, «Θεόρικον».

Περὶ τῆς παρακμῆς τῆς Ἀρχ. Ἑλλάδος βλ. βιβλιογραφικὴν ὑποσημείωσιν ἐν τέλει.

λους. Καί ἐπρόκειτο, τῇ προτάσει κολάκων δημαγωγῶν, νά διανεμηθοῦν εἰς τοὺς πολίτας τὰ ἔκτακτα αὐτὰ ἔσοδα, ὅποτε ἕκαστος τῶν 30 χιλιάδων Ἀθηναίων θά ἐλάμβανε δραχμᾶς Ἀττικᾶς δέκα ἢ εἴκοσι.

Κατὰ τῆς προτάσεως ταύτης ἐντετάχθη εὐθαρσῶς ὁ Θεμιστοκλῆς, ὅστις δι' εὐφυοῦς χειρισμοῦ ἐπέτυχε νά διατεθοῦν τὰ νέα ἔσοδα εἰς ναυπήγησιν στόλου. Οἱ Ἀθηναῖοι πατριῶται τοῦ 483/2 ἀπεδέχθησαν τὴν πρότασιν τοῦ Θεμιστοκλέους. Ἐστέρησαν ἑαυτοὺς τῶν 10 ἢ 20 δραχμῶν ἀλλ' ὁ στόλος ἐναυπηγήθη. Ἡ δὲ πόλις εἶχε μετὰ δύο ἔτη εἰς τὴν διάθεσίν της διακοσίας τριῆρεις διὰ τῶν ὁποίων, βοηθοῦντων καὶ τῶν ἄλλων Ἑλλήνων, ἐπετεύχθη ἡ κοσμοϊστορικὴ νίκη τῆς Σαλαμῖνος (29 - 9 - 480 π.Χ.).

Βραδύτερον ἔχομεν ἐπίσης μεμαρτυρημένην περίπτωσιν διαθέσεως περισσευμάτων. Ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Περικλέους, ψήφισμα τοῦ 435/4, ἄρκετὰ δυσανάγνωστον, καθορίζειε ὅτι ἀφοῦ ἐκπληρωθοῦν διάφοροι ὑποχρεώσεις θά διατεθοῦν τὰ περισσεύοντα εἰς στρατιωτικὰς δαπάνας, «εἰς τὸ νεώριον καὶ τὰ τείχη τοῖς περιούσι χρήσθαι χρήμασι». (Γίλβερτ, σ. 408, 409).

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω πειθόμεθα ὅτι κατὰ τὸν 5ον αἰῶνα τὰ «περίοντα» τὰ περισσεύματα διετίθεντο διὰ τὰς ἀνάγκας τῆς πόλεως στρατιωτικᾶς ἢ ἄλλας ἀλλ' ὅτι ἦτο δυνατόν καὶ νά διανεμηθοῦν εἰς τοὺς πολίτας ὅπως ἐπρότειναν οἱ ἀντίπαλοι τοῦ Θεμιστοκλέους.

Ἄλλὰ πῶς ἐδημιουργοῦντο τὰ περισσεύματα;

Ἐν Ἀθήναις, προϋπολογισμὸς γενικὸς καὶ ἐνιαύσιος, περιλαμβάνων ὅλα τὰ ἔσοδα καὶ ἔξοδα τοῦ κράτους δὲν συνετάσσετο. Δὲν ἦτο γνωστὴ ἡ ἀρχὴ τῆς καθολικότητος ἢ τοῦ ἐνιαίου τοῦ προϋπολογισμοῦ. Ὑπῆρχον εἰδικὰ ταμεῖα καὶ συντάσσοντο εἰδικοί προϋπολογισμοί. Ὁ νόμος καθόριζεν ὠρισμένας κατηγορίας δαπανῶν εἰς ἐκάστην τῶν ὁποίων διέθετεν ὠρισμένην πρόσοδον.

Ἐπὶ παραδείγματι : Τὰ τέλη γενικῶς προωρίζοντο διὰ τὴν διοίκησιν. Τὰ «ξενικά», τὰ καταβαλλόμενα ἀπὸ τοὺς ἐν τῇ ἀγορᾷ ἐργαζομένους ξένους, διετίθεντο διὰ τοὺς ἀγορανόμους. Τὰ πρυτανεῖα, τὰ κατατιθέμενα ὑπὸ τῶν διαδίκων εἰς τὰς ἰδιωτικὰς δίκας καθὼς καὶ τὰ ἐπιβαλλόμενα πρόστιμα, διετίθεντο διὰ τὴν μισθοδοσίαν τῶν δικαστῶν κ.ο.κ.

Τὰ διάφορα ταμεῖα καὶ οἱ εἰδικοί λογαριασμοὶ παρουσιάζουν, κατὰ κανόνα, περισσεύματα. Ἐφ' ὅσον νόμος, πῦξημένης τυπικῆς δυνάμεως δὲν ὥριζεν ἄλλως, ὁ λαὸς ἀπεφάσιζε δι' ἀπλῶν ψηφισμάτων, τίνι τρόπῳ θά διατεθοῦν τὰ ἐν λόγῳ περισσεύματα. Τοῦτο βεβαίως ἦτο μέγα πολιτικὸν πρόβλημα. Ὁ λαὸς ἐτίθετο ἐνώπιον διλήμματος, νά διαθέσῃ τὰ πλεονάσματα διὰ τὰς στρατιωτικὰς καὶ ἄλλας ἀνάγκας τῆς πόλεως ἢ νά τὰ διανεμῇ εἰς ἕνα ἕκαστον τῶν πολιτῶν.

Θεωρικὸν ἀργύριον ἢ θεωρικὰ χρήματα ἢ ἀπλῶς θεωρικόν, συμφώνως καὶ μετὰ τὴν ἐτυμολογίαν τῆς λέξεως, ἐσήμαινε τὸ ποσὸν ὅπερ ἐχορήγει τὸ κράτος εἰς τοὺς ἐνδεεῖς πολίτας διὰ νά πληρῶσουν τὸ εἰσιτήριον τοῦ θεάτρου.

Ἐν ἀρχῇ φαίνεται ὅτι ἡ εἴσοδος ἦτο ἐλευθέρα. Ἄλλ' ἦτο τόση ἢ συρροὴ θεατῶν, ὥστε αἱ θέσεις καταλαμβάνοντο ἀπὸ τῆς προτεραιίας. Ἐσημειώοντο δὲ καὶ συμπλοκαὶ διὰ τὴν κατάληψιν τῶν θέσεων. Διὰ τοῦτο καθωρίσθη δικαίωμα

εισόδου δύο ὀβολῶν. Τοῦτο εἰσέπραττον οἱ ἰδιῶται ἐπιχειρηματῖαι οἱ ὅποιοι εἶχον ἀναλάβει τὴν τοποθέτησιν τῶν καθισμάτων καὶ τοὺς διακόσμους.

Ἄλλὰ τὸ ποσὸν τῶν δύο ὀβολῶν, ὅσονδήποτε ἀσήμαντον καὶ ἂν φαίνεται σήμερον, δὲν ἦτο εὐκόλον νὰ καταβληθῆ ἀπὸ τοὺς πτωχοὺς πολίτας. Ἐκ τῶν 30 ἢ 40 χιλιάδων Ἀθηναίων πολιτῶν, τὸ ἥμισυ δὲν εἶχον οὔτε διακοσίων δραχμῶν ἐτήσιον εἰσόδημα καὶ ἀνῆκον εἰς τὴν τάξιν τῶν θητῶν. Δεδομένου δὲ τοῦ μορφωτικοῦ καὶ ἐκπολιτιστικοῦ χαρακτήρος τοῦ ἀρχαίου θεάτρου ἐκρίθη ὡς ἀντιδημοκρατικὸν τὸ μέτρον τῆς καταβολῆς ἀντιτίμου εἰσόδου καὶ ἐπομένως τοῦ ἀποκλεισμοῦ τῶν ἀπορωτέρων.

Αὐτὸς ὑπῆρξεν ὁ δικαιολογητικὸς λόγος τοῦ θεσμοῦ τοῦ θεωρικοῦ καθ' ὃν τὸ κράτος κατέβαλλεν εἰς τοὺς ἀπόρους πολίτας, οἱ ὅποιοι τὸ ἐξήτουν, τὸ ἀντίτιμον τοῦ εἰσιτηρίου, ἦτοι τὸ διώβολον. Θὰ ἴδωμεν τὴν μοιραίαν ἐξέλιξιν αὐτοῦ.

Παλαιότερον ἱστορικοὶ καὶ Ἑλληνισταὶ ἀπεδέχοντο ὅτι τὸ θεωρικὸν εἰσήχθη κατ' εἰσῆγησιν τοῦ Περικλέους, ἦτοι πρὸ τοῦ 429 π.Χ. Ἐστηρίζοντο δὲ εἰς βεβαίωσιν τοῦ Πλουτάρχου, καθ' ὃν ὁ Περικλῆς «ταχὺ θεωρικοῖς καὶ δικαστικοῖς λήμμασι, ἄλλαις τε μισθοφοραῖς καὶ χορηγίαις συνεδέκασε τὸ πλῆθος» (Β. Περικλ. 9).

Ὁ Μπέκ (1, 301) χαρακτηρίζει τὸ θεωρικὸν ὡς «καρπὸν ὀλέθριον τῆς ἐποχῆς τοῦ Περικλέους».

Καὶ ὁ Γκλότς (II, σ. 456, ἐκδ. 1929) ἀκολουθῶν τὴν παράδοσιν γράφει ὅτι «ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Περικλέους φαίνεται ὅτι τὸ δημόσιον ἔδιδεν εἰς τοὺς ζητούντας τοῦτο πολίτας τὸ δικαίωμα εἰσόδου, τὸ "θεωρικόν"».

Ἐν τούτοις, ἡ ἄποψις αὕτη ἔχει γενικῶς ἐγκαταλειφθῆ. Πιστεύεται ὅτι Ὁ Πλούταρχος εἰς τὸ σημεῖον αὐτό, ὅπως καὶ εἰς ἄλλα τινά, ἔχει πέσει θῦμα παλαίου τινος λιβελλογράφου, τύπου Στησιμβρότου ἢ Θεοπόμπου, ὁ ὁποῖος εἶχε τὴν πρόθεσιν νὰ δυσφημήσῃ τὸν Περικλέα καὶ τὴν πολιτικὴν του. Οὐδεμία ἔνδειξις ὑπάρχει ὅτι ζῶντος τοῦ Περικλέους διενεμήθη θεωρικόν. Οὐδεμία ἐπιγραφή τῆς ἐποχῆς αὐτῆς ἀναφέρει τὴν λέξιν θεωρικόν οὐδὲ καὶ τὴν λέξιν διωβολία.

Ἄλλως τε ἡ διανομὴ χρημάτων θὰ ἦτο ἀντίθετος πρὸς τὴν ὄλην πολιτείαν τοῦ ἀνδρός. Ὁ Περικλῆς εἰσήγαγε βεβαίως τοὺς στρατιωτικοὺς μισθοὺς. Ἐκαστος ὀπλίτης ἢ ναύτης ἐλάμβανε κατὰ τὸν πόλεμον μίαν δραχμὴν ἡμερησίως, κάποτε δὲ μίαν καὶ ἡμίσειαν. Εἰσήγαγεν ἐπίσης τὸν δικαστικόν, ἴσως δὲ καὶ τὸν βουλευτικὸν μισθόν, ἦτοι ἀποζημίωσιν τῶν ἐνόρκων ἠλιαστῶν καὶ τῶν βουλευτῶν. Ἄλλ' ὑπῆρξε ξένος πρὸς τὴν θέσπισιν τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ μισθοῦ τοῦ χορηγηθέντος ἀπὸ τοῦ 400 π.Χ. εἰς πάντας τοὺς πολίτας τοὺς συνερχομένους εἰς ἐκκλησίαν τοῦ δήμου πρὸς ἐνάσκησιν τῶν πολιτικῶν τῶν καθηκόντων. Ὑπῆρξεν ἐπίσης, ὡς πιστεύομεν, ξένος πρὸς τὸ θεωρικόν, καὶ τὴν διωβολίαν.

Ὁ Περικλῆς ἐτίμησε τὴν ἐργασίαν. Ἐφρόντισε νὰ ἀπασχολήσῃ τοὺς Ἀθηναίους πολίτας εἰς δημόσια ἔργα, δαπανῶν τὸ ἄφθονον χρῆμα τὸ ὅποιον ἐπορίζετο, ἐκ τοῦ φόρου τῶν συμμάχων καὶ ἐκ τοῦ ἀνθοῦντος ναυτικοῦ ἐμπορίου. Ἄλλ' οὐδέποτε ἐπεχείρησε νὰ διανεῖμῃ χρήματα ἄνευ ἀνταλλάγματος ἐργασίας.

Τὴν ἀοριστείαν ὡς πρὸς τὸν χρόνον εἰσαγωγῆς τοῦ θεωρικοῦ ἐπιτείνει ἡ κα-

τὸ θεωρικὸν ἐξεφυλίσθη εἰς πρόφασιν διανομῆς χρημάτων ἄνευ ἀνταλλάγματος ἐργασίας.

Κατὰ τῆς καταστάσεως ταύτης φαίνεται ὅτι ἐξεδηλώθη κάποια ἀντίδρασις. Ἐψηφίσθη νόμος (ἄγνωστον ἀκριβῶς πότε) ἐπιτάσων «ὁ ταν π ὀ λ ε μ ο ς ἦ τ ἄ π ε ρ ι ὄ ν τ α τ ῆ ς δ ι ο ι κ ῆ ς ε ω ς σ τ ρ α τ ι ω τ ι κ ἄ ε ἶ ν α ι». (Δημοσθ. κ. Νεαίρ. 4).

Οὕτως ἐνομήσθη, ὅτι, τὸ δικαίωμα τοῦ λαοῦ, ὅπως δι' ἀπλῶν ψηφισμάτων διαθέτῃ τὰ πλεονάσματα, θὰ περιορισθῇ. Ἀλλὰ καὶ ὁ νόμος αὐτὸς δὲν ἐστάθη ἰκανὸς νὰ ἀνακόψῃ τὰς κακὰς συνηθείας.

Μετὰ τὸ ἀτυχὲς τέλος τοῦ λεγομένου συμμαχικοῦ ἢ κοινωνικοῦ πολέμου, τὸ 355 π.Χ. καὶ τὴν διάλυσιν καὶ τῆς β' Ἀθηναϊκῆς ἡγεμονίας, ἦλθεν εἰς τὰ πράγματα τὸ ὀλιγαρχικὸν κόμμα καὶ ὡς ἐκπρόσωπος αὐτοῦ ὁ Εὐβουλος. Τῇ εἰσηγήσει φαίνεται τοῦ Εὐβούλου ἰδρῦθη νέον ταμεῖον, τὸ ταμεῖον τῶν θεωρικῶν, καὶ νέα συλλογικὴ ἀρχή, διοικοῦσα τὸ ταμεῖον «ο ἰ ἐ π ἰ τ ὸ θ ε ω ρ ι κ ὸ ν».

Οὗτοι ἐξελέγοντο διὰ μίαν τετραετίαν, ἀπὸ Παναθηναίων εἰς Παναθήναια, καὶ ἦσαν πιθανῶς δέκα. Μεταξὺ αὐτῶν κύριον ρόλον ἐπαιξεν ὁ Εὐβουλος, ὅστις ἐν τῇ πραγματικότητι διώκησε τὰ δημόσια οἰκονομικὰ τῶν Ἀθηναίων ἐπὶ τέσσαρας τετραετίας (354 - 339 π.Χ.).

Ἐκ τῶν πρώτων μέτρων τοῦ Εὐβούλου ἦτο νὰ ἐπιβάλῃ ὅπως ὅλα τὰ περισσεύματα τῶν διαφόρων ταμείων, εἴτε πόλεμος εἶναι εἴτε εἰρήνην, συγκεντρῶνονται εἰς τὸ ταμεῖον τῶν θεωρικῶν καὶ διανέμονται εἰς τὸν λαόν.

Διὰ τοῦ μέτρου τούτου, τῶν διανομῶν, ὁ Εὐβουλος ἐπέτυχε νὰ συγκρατήσῃ τὴν εὐνοίαν τοῦ λαοῦ πρὸς τὸ ὀλιγαρχικὸν κόμμα ἐπὶ μίαν ὀλόκληρον δεκαεξαετίαν.

Καθ' ὄλον αὐτὸ τὸ διάστημα τὸ δημοκρατικὸν κόμμα καὶ ὁ κύριος αὐτοῦ ἐκπρόσωπος ὁ Δημοσθένης, εὐρισκόμενος εἰς τὴν ἀντιπολίτευσιν, ἠγωνίσθη διὰ τὸν περιορισμὸν τῆς διασπαθίσεως τοῦ δημοσίου χρήματος εἰς τὰ θεωρικὰ καὶ διὰ τὴν διάθεσιν μεγαλυτέρων ποσῶν διὰ τὴν ἐθνικὴν ἄμυναν, ἐν ὄψει τῶν ἐπιθετικῶν σχεδίων τοῦ Φιλίππου. Ἡ πάλῃ τοῦ Δημοσθένους καὶ τῶν φίλων του ὑπῆρξε μακρὰ, ἐπίπονος καὶ ἐπικίνδυνος.

Δὲν πείθει τις εὐκολα τὸν λαὸν νὰ στερηθῇ ἀμέσων τινῶν ἀπολαύσεων χάριν τῆς ἀποφυγῆς μελλοντικῶν κινδύνων.

Οἱ Ἀθηναῖοι τοῦ Δημοσθένους δὲν ἦσαν οἱ Ἀθηναῖοι τοῦ Θεμιστοκλέους. «Ἡ παραντίχ' ἡ δονή καὶ ῥαστώνη μεῖζον ἰσχύει τοῦ ποθ' ὕστερον συνοίσειν μέλλοντος». (Δημοσθ. Φιλίπ. Β. 27).

Ἡ ἀμεριμνησία, ἡ προσήλωσις πρὸς τὴν ἄμεσον ἀπόλαυσιν τῶν κεκτημένων ἀγαθῶν ἐπικρατεῖ, ἐνῶ παραμερίζεται πᾶσα σκέψις περὶ τῶν καλῶς ἐννοουμένων συμφερόντων τῆς αὔριον.

Ἐκδηλὸς εἶναι ἡ προσπάθεια τοῦ Δημοσθένους καὶ εἰς τὸν Α' Ὀλυμπιακὸν ἀλλὰ καὶ κυρίως εἰς τὸν Γ', νὰ ἐπιτύχῃ παρὰ τῶν Ἀθηναίων τὴν κατάργησιν τῶν περὶ θεωρικοῦ ἰσχυουσῶν διατάξεων καὶ τὴν διάθεσιν τῶν περισσευμάτων τοῦ δημοσίου ταμείου εἰς τὰς στρατιωτικὰς παρασκευάς, ἀναγκαί-
ας διὰ τὴν παροχὴν βοηθείας πρὸς τοὺς Ὀλυμπίους, ἀμνομένους κατὰ τοῦ Φιλίππου. Ἐμφανὴς εἶναι ἐπίσης ἡ προσπάθεια τοῦ ρήτορος νὰ ἀποφύγῃ τὴν εἰς

βάρος του εφαρμογῆν νόμου, ὁ ὁποῖος ἐτιμωροῦσεν αὐστηρῶς τοὺς προτείνοντας μίαν τοιαύτην μεταρρύθμισιν.

Εἰς τὸν Α' Ὀλυμπιακόν, ἐκφωνηθέντα τὸ θέρος τοῦ 349 π.Χ., ὁ Δημοσθένης εἶναι πολὺ προσεκτικὸς καὶ προσπαθεῖ διὰ πλαγίων νὰ ἐπιτύχῃ τὸν σκοπὸν του. Ὁρκίζεται εἰς τὸν Θεὸν ὅτι ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ ἀποβλέπει εἰς τὴν κατάργησιν τῶν Ὀρκιζομένων καὶ τὴν χρησιμοποίησιν τῶν περισσευμάτων εἰς τὰς στρατιωτικὰς δαδανομῶν καὶ τὴν χρησιμοποίησιν τῶν περισσευμάτων εἰς τὰς στρατιωτικὰς δαδανώσας. Ἄλλ' ὡς ἐπιδέξιός ρήτωρ ἐπιχειρεῖ ἐμμέσως νὰ φθάσῃ εἰς τὸ αὐτὸ ἀποτέλεσμα. «Ἡ σκέψις ἡ ἰδική μου, λέγει, εἶναι ὅτι πρέπει νὰ παρασκευάσωμεν στρατόν, νὰ ἔχωμεν χρήματα διὰ νὰ τὸν πληρώσωμεν καὶ νὰ ὀργανώσωμεν τὰ πράγματα κατὰ τοιοῦτον τρόπον, ὥστε πᾶς λαμβάνων χρήματα ἐκ τοῦ δημοσίου νὰ ἐπιτελῇ τὸ καθήκον του. Σεῖς, ἀντιθέτως, φρονεῖτε ὅτι πρέπει νὰ λαμβάνῃ τις χρήματα ἄνευ ἀντιστοίχου ὑποχρέωσως, ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῶν δημοσίων ἐορτῶν». Ὑπενθυμίζει ἐπίσης ὁ ρήτωρ ὅτι ἐν πάσῃ περιπτώσει ἀπαιτοῦνται χρήματα. «Δεῖ δὲ χρημάτων καὶ ἄνευ τούτων οὐδὲν ἐστι γενέσθαι τῶν δεόντων». (Ὀλυμπ. Α' 19 - 20).

Κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ἐπομένου ἔτους ὁ βουλευτὴς τῆς ἀντιπολιτεύσεως, φίλος δηλαδὴ τοῦ Δημοσθένους, Ἀπολλόδωρος, προσεπάθησε νὰ ἀνακόψῃ τὴν εἰς τὰ θεωρικὰ διασπάθισιν τοῦ δημοσίου χρήματος.

«Ἐγραψε ψήφισμα ἐν τῇ βουλῇ ὁ Ἀπολλόδωρος βουλευτῶν καὶ ἐξήνεγκε προβούλευμα εἰς τὸν δῆμον λέγων διαχειροτονῆσαι τὸν δῆμον εἴτε δοκεῖ τὰ περιόντα χρήματα τῆς διοικήσεως στρατιωτικὰ εἶναι εἴτε θεωρικὰ, κελευόντων μὲν τῶν νόμων, δταν πόλεμος ἦ, τὰ περιόντα τῆς διοικήσεως στρατιωτικὰ εἶναι, κύριον δ' ἡγούμενος δεῖν τὸν δῆμον εἶναι περὶ τῶν αὐτοῦ ὅτι ἂν βούληται πρᾶξαι». (Δημοσθ. κ. Νεαίρας 4, 5).

Τὸ ψήφισμα εἶναι περιτέχνως συντεταγμένον. Ἐκ πρώτης ἀναγνώσεως φαίνεται ὅτι κατὰ τὰ ἤδη ἰσχύοντα δέον «Ὅταν πόλεμος ἦ τὰ περιόντα τῆς διοικήσεως στρατιωτικὰ εἶναι». Ὁ δὲ Ἀπολλόδωρος προτείνει τὰ περισσεύματα νὰ εἶναι εἴτε στρατιωτικὰ εἴτε θεωρικὰ, διότι ὁ δῆμος πρέπει νὰ εἶναι ἐλεύθερος νὰ διαθέτῃ τὰ χρήματά του καθ' ὅν νομίζει τρόπον. Οὕτως, ἡ πρότασις φαίνεται δημοτικωτέρα τῶν ἐν ἰσχύει διατάξεων.

Ἄλλ' ὁ προτείνων προσποιεῖται ἄγνοιαν τοῦ γεγονότος ὅτι ὁ παλαιὸς νόμος τὸν ὁποῖον ἐπικαλεῖται, ὁ διαθέτων τὰ περισσεύματα ἐν περιπτώσει πολέμου εἰς τὰ στρατιωτικὰ, ἔχει ἤδη ἀτονῆσει ἢ ρητῶς καταργηθῆ διὰ τῆς ἰδρύσεως τοῦ Ταμείου τῶν Θεωρικῶν καὶ ὅτι κατὰ τὸ ἰσχύον καθεστῶς τὰ περισσεύματα πρέπει νὰ διατίθενται ὅπωςδῆποτε εἰς τὰς διανομὰς.

Τὸ τέχνασμα τοῦ Ἀπολλοδώρου ἐν ἀρχῇ ἐπέτυχε. Τὸ ψήφισμα ἐγίνε δεκτὸν ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας τοῦ δήμου. Καὶ σήμερον ἀκόμη, λέγει ὁ Δημοσθένης, οἱ πάντες ὁμολογοῦν ὅτι ἀρίστην συμβουλὴν ἔδωκεν ὁ Ἀπολλόδωρος. Ἐν τούτοις «ἐπαθεὶν ἀδίκως». Διότι ὁ ρήτωρ Στέφανος (προφανῶς τῆς συμπολιτεύσεως) διὰ «γραφῆς παρανόμων» ἐζήτησε καὶ ἐπέτυχε παρὰ τοῦ ἡλιαστικοῦ δικαστηρίου τὴν ἀκύρωσιν τοῦ ψηφίσματος ὡς ἀντικειμένου εἰς ἰσχύοντα

νόμον. Ἐπέτυχεν ἀκόμη τὴν καταδίκην τοῦ προτείναντος εἰς πρόστιμον ἐνὸς ταλάντου (6 χιλ. ἀττικῶν δραχμῶν). Ὁ Στέφανος μάλιστα ἐξήγησε ποινὴν προστίμου 15 ταλάντων (90 χιλ. ἀττ. δρχ.), ποσὸν τὸ ὅποιον οὔτε ὁ Ἀπολλοδώρος οὔτε οἱ φίλοι του, ἦσαν εἰς θέσιν νὰ καταβάλουν καὶ ἐπομένως θὰ ἐπετυγχάνετο ὁ πολιτικὸς αὐτοῦ θάνατος.

Ἄλλ' οἱ ἔνορκοι λαϊκοὶ δικασταὶ ἔκριναν ἐπιεικέστερον καὶ οὕτω δὲν ἐπετεύχθη ἡ ἐξόντωσις τοῦ Ἀπολλοδώρου.

Κατὰ τινὰ παράδοσιν ἢ ὑπόθεσιν τοῦ Ἀπολλοδώρου εἶχε καὶ συνέχειαν. Ὁ Εὐβουλος ἐπέτυχεν τὴν θέσπισιν νόμου τιμωροῦντος μὲ θάνατον πάντα ὅστις θὰ ἐπρότεινε τὴν μετατροπὴν τῶν θεωρικῶν εἰς στρατιωτικά. (Βλ. Λιβανίου ὑποθ. Ὀλυμπ. Α' καὶ σχολ. 1).

Ἡ ὑπαρξίς τοιοῦτου νόμου ἀμφισβητεῖται. Φρονοῦμεν ὅτι καὶ ἂν πράγματι ἐψηφίσθη τοιοῦτος νόμος τοῦτο θὰ ἐγένεν ἀπλῶς διὰ λόγους ἐντυπωσιακοῦς. Οἱ ὑπάρχοντες νόμοι ἦσαν ἀρκετοί. Ἐφ' ὅσον ὁ παλαιὸς νόμος ὁ θεσπίζων «ὅταν πόλεμος ἦ τὰ περιόντα στρατιωτικά εἶναι» εἶχε καταργηθῆ ὑπὸ τοῦ Εὐβούλου καὶ εἶχεν ἀντικατασταθῆ δι' ἄλλου νόμου διαθέτοντος πάντα τὰ περισσεύματα ὡς τὰ θεωρικά, δὲν ὑπῆρχεν ἀνάγκη εἰδικοῦ νόμου τιμωροῦντος τὸν προτείνοντα τὴν διὰ ψηφίσματος μεταβολὴν τοῦ διὰ νόμου ἰσχύοντος καθεστώτος. Ἦρκει ἡ γραφὴ παρανόμων διὰ τῆς ὁποίας ὁ προτείνων ψήφισμα ἀντιβαῖνον εἰς ἰσχύοντα νόμον ἠπειλεῖτο διὰ ποινῆς ἀπὸ ἀπλοῦ προστίμου μέχρι καὶ θανάτου.

Εἰς τὸν Γ' Ὀλυμπιακόν, ἐκφωνηθέντα κατὰ τὸ τέλος τῆς ἀνοίξεως τοῦ 348 π.Χ., ὀλίγους μῆνας μετὰ τὴν δίκην καὶ καταδίκην τοῦ Ἀπολλοδώρου, ὁ Δημοσθένης ἐπανέρχεται τολμηρότερος καὶ σαφέστερος. Προτείνει ὄχι τὴν θέσπισιν νέων νόμων, διότι οἱ ὑπάρχοντες εἶναι ἤδη ἀρκετοί, ἀλλὰ τὴν κατάργησιν ὧν εἶναι ἐπιζήμιοι καὶ πρὸς τοῦτο ζητεῖ ἀπὸ τὴν ἐκκλησίαν τοῦ δήμου νὰ ὀρίσῃ νομοθέτας, ἧτοι ζητεῖ τὴν ἔναρξιν τῆς διαδικασίας διὰ τῆς ὁποίας ἦτο δυνατὴ κατὰ τὸ σύνταγμα ἡ κατάργησις τῶν περὶ θεωρικῶν ἰσχυόντων νόμων καὶ τινῶν νόμων περὶ στρατολογίας. Διότι, λέγει, οἱ μὲν διανέμουν τὰ θεωρικά χρήματα εἰς τοὺς παραμένοντας οἴκοι, δηλαδὴ εἰς τοὺς ἀστρατεῦτους, οἱ δὲ ἐξασφαλίζουν τὴν ἀτιμωρησίαν εἰς τοὺς ἀνυποτάκτους.

Οὕτω καὶ μόνον οὕτω, διὰ τῆς καταργήσεως τῶν ἰσχυόντων νόμων, θὰ καταστήσῃ ἀσφαλὴς ὁ δρόμος εἰς ἐκεῖνους οἱ ὅποιοι εἶναι διατεθειμένοι νὰ κάμουν πρὸς τὸν λαὸν τὰς ὀρθὰς ὑποδείξεις (Ὀλυμπ. Γ' 10). Ἄλλως, συνεχίζει ὁ ρήτωρ, μὴ περιμένετε ὅτι θὰ εὐρεθῆ ὁ διατεθειμένος «ἀπολέσθαι» καὶ «παθεῖν ἀδίκως τι κακόν», προτείνων μέτρα ὑπὲρ τῶν συμφερόντων τῆς πόλεως (12).

Ἀλλὰ καὶ ἡ προσπάθεια αὕτη τοῦ Δημοσθένους δὲν ἔφερεν ἀποτέλεσμα ἐφ' ὅσον τὸ ὀλιγαρχικὸν κόμμα εἶχε τὴν πλειοψηφίαν καὶ εὐρίσκετο εἰς τὴν ἀρχὴν. Τὰ θεωρικά διενέμοντο εἰς τὸν λαὸν ἐπὶ θυσίᾳ τῆς πολεμικῆς παρασκευῆς. Μόνον τὸ 339 μετὰ τὴν ἀπομάκρυνσιν τοῦ ὀλιγαρχικοῦ κόμματος ὁ ἀγὼν τοῦ Δημοσθένους ἐτελεσφόρησε. Ἡ συναρχία τῶν δέκα ἐπὶ τὸ θεωρικὸν δὲν κατηργήθη ἀλλ' αἱ ἀρμοδιότητες αὐτῆς περιορίσθησαν. Τῇ εἰσηγήσει τοῦ Δημοσθένους ἐθεσπίσθη ἡ ἐγκατάστασις νέας ταμειυτικῆς ἀρχῆς, τοῦ ταμίου τῶν Στρατιωτικῶν, ὅστις συνεκέντρωσε τὴν διαχείρισιν τῶν οἰκονομικῶν τῆς πόλεως.

Ταμίας τῶν Στρατιωτικῶν ἐξελέγη ἐν ἀρχῇ ὁ Δημοσθένης, ἡ δὲ πρώτη του πρῶ-
ξις ὑπῆρξεν ἡ διάθεσις τῶν ὑπαρχόντων ἀδιαθέτων χρημάτων εἰς τὰς στρατιω-
τικὰς παρασκευάς.

«Τὰ δὲ χρήματα ἐψηφίσαντο πάντ' εἶναι στρατιω-
τικά, Δημοσθένους γράψαντος». Ἄλλ' ἦτο πλέον ἀργά. Τὸ ἐπό-
μενον ἔτος 338 αἱ Ἀθηναὶ ὑπέκυψαν κατόπιν τῆς ἐν Χαιρωνεῖα μάχης.

Βεβαίως, τὸ θεωρικὸν οὔτε τότε κατηργήθη ὀλοσχερῶς, ἐφ' ὅσον ὁ Ἄρι-
στοτέλης περὶ τὸ 325 γράφει περὶ αὐτοῦ, ὡς θεσμοῦ ἐν ἰσχύει.

Κατὰ τὸν Ἀνδρεάδην, ἐφ' ὅσον χρόνον ὁ Λυκούργος διηύθυνε τὰ δημό-
σια οἰκονομικά (338 - 326) τὸ θεωρικὸν περιορίσθη «ἐντὸς εὐπρεπῶν ὀρίων». Περὶ τούτου ἀμφιβάλλω. Γνωρίζομεν ὅτι, ὅταν κακὸς τις ἐπιχειρηματίας τοῦ Λαυρείου, ὁ Δίφιλος, ἐπλούτησε παρὰ τοὺς νόμους καὶ εἰσήγησιν τοῦ Λυκούρ-
γου, εἰσήχθη εἰς δίκην καὶ κατεδικάσθη εἰς θάνατον καὶ δήμευσιν τῆς περιου-
σίας του. Τὸ προῖόν τῆς δημεύσεως διενεμήθη εἰς τοὺς πολίτας, ἕκαστος δὲ ἐξ
αὐτῶν ἔλαβε δρχ. 50 ἢ κατ' ἄλλους δρχ. 100. Καὶ τοῦτο κατὰ τὰς παραμονὰς
τῆς ἐν Χαιρωνεῖα μάχης (Πλουτ. Β. 10 ρητ. Λυκούργος 34).

Βραδύτερον τὰ πράγματα ἐχειροτέρευσαν. Κατὰ τινα ἀφήγησιν τοῦ Πλου-
τάρχου ὁ λαὸς περὶ τὸ 330 π.Χ. ἐξέφρασε τὴν ἐπιθυμίαν νὰ βοηθήσῃ, δι' ἀπο-
στολῆς τριήρων, τοὺς ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τοῦ Σπαρτιάτου Βασιλέως Ἄγιδος ἀ-
ποστατήσαντας κατὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου. Ὁ φιλομακεδῶν Δημάδης, ὅστις εἶχε
τότε τὴν ἐπιμέλειαν τῶν δημοσίων προσόδων ἐδήλωσε πρὸς τοὺς Ἀθηναίους
ὅτι ὑπάρχουν χρήματα τὰ ὅποια προορίζονται διὰ τὴν ἐορτὴν τῶν χοῶν, οὕτως
ὥστε ἕκαστος ἐξ αὐτῶν νὰ λάβῃ ἡμιμναῖον (δρ. 50). Τὰ χρήματα αὐτὰ εἶναι ἰ-
δικά σας εἶπεν ὁ Δημάδης. Ἐὰν θέλετε δύνασθε νὰ τὰ διαθέσετε διὰ τὴν ἀπο-
στολὴν τριήρων. Ὅποτε ὁ λαὸς διὰ νὰ μὴ χάσῃ τὴν διανομὴν ἐγκατέλειψε
τὴν ἐκστρατεῖαν (Πλουτ. Πολιτ. Παραγγέλμ. 25, I, σ. 818).

Αἱ συνέπειαι τῶν διανομῶν. Σχετικῶς μὲ τὸ θεωρικὸν ὁ σοφὸς
ἡμῶν καθηγητὴς ἀείμνηστος Ἀνδρεάδης διετύπωσε σκέψεις τινὰς τὰς ὁποίας
θεωροῦμεν σκόπιμον νὰ μεταφέρωμεν, σχεδὸν ἐπὶ λέξει, μὲ τὴν ἐπιφύλαξιν νὰ δια-
τυπώσωμεν ἐν τέλει παρατηρήσεις τινὰς ἐπ' αὐτῶν.

Τὸ θεωρικὸν ἀπετέλει διὰ τοὺς ἐν τῇ ἀρχῇ φιλειρηνικοὺς (Σ.Σ. ἀκριβέστερον
φιλιππίζοντες) εἶδος ἀσφαλιστροῦ, καθ' ὅτι ἐδίδετο εἰς τοὺς πτωχοὺς ὅπως ἀφή-
νουν τὴν ἀρχὴν εἰς τοὺς εὐπορωτέρους. Ἀλλὰ τοῦτο εἶναι διὰ τὸ εἰς πλουτοκρα-
τικὴν ὀλιγαρχίαν καταπεσοῦν τῶς ἀριστοκρατικῶν κόμμα ἢ βαρυτέρα τῶν μορφῶν.
Ἐπεδιώκετο ἡ ἀρχὴ οὐχί, ὡς ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ Κίμωνος, ὅπως μεγαλυνηθῆ καὶ
δοξασθῆ ἡ πατρις, ἀλλ' ὅπως ἀποφευχθοῦν πόλεμοι καὶ φόροι. Πρὸς ἐπιτυχίαν
δὲ τούτου καθιεροῦτο, πρὸς ἄμεσον ὄφελος τοῦ εἰς ὄχλον ἐκφαλισθέντος δήμου,
θεσμὸς δι' ὃν οὐδεμία δύναται νὰ εὐρεθῆ δικαιολογία, ἀφοῦ οὐδὲ τὰ ὑπὲρ τῶν
μισθῶν γνωστὰ πολιτικά καὶ πλουτολογικά ἐπιχειρήματα δύναται νὰ ἐπικαλεσθῆ
τις ὑπὲρ αὐτοῦ.

Ὁ ἐξοικειῶνων τοὺς πολίτας πρὸς τὴν ἰδέαν ὅτι δικαιοῦνται νὰ λαμβάνουν
χρηματικὸν ἐπίδομα ἄνευ (ἐκτάκτου) ἀνάγκης καὶ ἄνευ ἀνταλλάγματος ἐργασίας,
πρέπει νὰ ἀναμένῃ μετὰ βεβαιότητος ὅτι αἱ ἀξιώσεις αὐτῶν θὰ καταστοῦν ταχέως

τοιαῦται, ὥστε ὁ ἐπιχειρῶν νὰ θεραπεύσῃ αὐτὰς ἀναλαμβάνει ἔργον ἀνάλογον μετὴν πλήρωσιν τοῦ πίθου τῶν Δαναΐδων.

Τοῦτο διετύπωσεν ἄριστα ὁ Ἀριστοτέλης λέγων: «Ἡ πονηρία τῶν ἀνθρώπων ἄπληστον καὶ τὸ πρῶτον μὲν ἱκανὸν διωβολία μόνον, ὅταν δ' ἤδη τοῦτ' ἦ πάτριον, αἰεὶ δέονται τοῦ πλείονος, ἕως ἂν εἰς ἄπειρον ἔλθωσι».

Καὶ ἀλλαγῶ. «Τὰ γὰρ περιόντα νέμουσιν (οἱ δημαγωγοὶ) λαμβάνουσι δὲ ἅμα, καὶ πάλιν δέονται τῶν αὐτῶν ὁ τετρημένος γὰρ ἐστὶ πίθος ἢ τοιαύτη βοήθεια τοῖς ἀπόροις». (Ἀριστ. Πολιτ. 1267β. 1320α).

Ἄλλ' ἀνεξαρτήτως τῶν ὑλικῶν συνεπειῶν, τῆς καταστροφῆς τοῦ δημοσίου ταμείου, τὸ θεωρικὸν ἐξελιχθὲν εἰς διανομὴν χρημάτων ἀνευ παροχῆς ἐργασίας, ἐπέφερε τὴν διαφθοράν καὶ ἐξαχρεώσιν τοῦ λαοῦ. Ἄφ' ἐνὸς μὲν καθιεροῦτο ἡ ἀεργία ὡς ἀρχή. Ἄφ' ἐτέρου ἐσχηματίζετο εὐρεῖα τάξις πολιτῶν, ἥτις ἐλάμβανε παρὰ τῆς πολιτείας εὐτελεῖς χρηματικὸν ποσόν, ἱκανὸν μὲν ὅπως ζῆ ἐν ἀεργίᾳ, ἀλλ' οὐχὶ καὶ ὅπως διάγῃ βίον εὐπρεπῆ, τάξις δηλαδὴ ἐστερημένη τῶν δύο παραγόντων οἷτινες δύνανται νὰ ἐξευγενίσουν τὸν λαόν, τῆς ἐργασίας καὶ τῆς ἀνέσεως.

Πρὸς τούτοις ἐδημιουργεῖτο ἀντίθεσις μεταξὺ τῶν συμφερόντων τῶν πολιτῶν καὶ τῶν συμφερόντων τῆς Πολιτείας, ἐφ' ὅσον τὰ ἀναγκαῖα ἔξοδα διὰ τὰς στρατιωτικὰς παρασκευὰς καὶ διὰ τὴν σωτηρίαν τῆς πόλεως, καθὼς καὶ διὰ τὸ πολιτικὸν καὶ καλλιτεχνικὸν μεγαλεῖον τῶν Ἀθηνῶν δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἐξευρεθοῦν εἰμὴ μόνον ἐλαττουμένων τῶν διανεμομένων εἰς τοὺς πολίτας.

Δὲν ἐτονίσθη ἄρκούτως ὑπὸ τῶν ἱστορικῶν, παρατηρεῖ ὁ Ἀνδρεάδης, ὅτι πάντα τὰ μνημεῖα ἅτινα ἀπηθανάτισαν τὴν Ἀττικὴν καλλιτεχνικὴν μεγαλοφυΐαν εἶναι ἢ προγενέστερα τοῦ 410 ἢ μεταγενέστερα τοῦ 338, συνδέονται δὲ κυρίως μετὰ τὸν ὄνομα τῶν Περικλέους καὶ τοῦ Λυκούργου.

Ἄλλ' ὁ μὲν δὲν εἶχε καθιερώσει οὔτε τὸν ἐκκλησιαστικὸν μισθὸν οὔτε τὸ θεωρικόν, ὁ δὲ περιώρισε τὰς διανομὰς. Ἄν τὸ σύστημα τῆς ἀπροφασίστου διαθέσεως χρημάτων χάριν τῶν πολιτῶν εἶχεν εἰσαχθῆ ὀλίγα ἔτη πρὸ τοῦ θανάτου τοῦ Περικλέους καὶ παραταθῆ ὀλίγα ἔτη μετὰ τὴν πτώσιν τοῦ Εὐβούλου, δὲν θὰ εἶχομεν οὔτε Παρθενῶνα οὔτε θέατρον Βάκχου.

Ὁ Ἀνδρεάδης ἀποκαλεῖ τὸ θεωρικὸν ν ὀ σ ο ν θ α ν α τ η φ ὀ ρ ο ν, ἡ ὁποία ἐπετέλεσε τὸ ἔργον τῆς, δηλαδὴ τὴν ὀριστικὴν ἐπικράτησιν τοῦ Φιλίππου (σελ. 328).

Αἱ διανομαὶ τοῦ θεωρικοῦ, κατὰ τὸν χαρακτηρισμὸν τοῦ Μπέκ, υἱοθετούμενον ὑπὸ τοῦ Ἀνδρεάδου, ὑπῆρξαν ὁ κυριώτερος λόγος τῆς καταστροφῆς, ὁ κ α ρ κ ῖ ν ο ς τῆς Ἀθηναϊκῆς πολιτείας.

Ὁ σοφὸς καθηγητὴς ἐκθέτει τὰς κακὰς συνεπείας τῶν διανομῶν χρημάτων εἰς τοὺς πολίτας, κατὰ τρόπον ἀριστοτεχνικὸν καὶ πειστικώτατον. Ὑπερβάλλει ὅμως ὡς πρὸς τὰ γενικώτερα ἀποτελέσματα τῶν διανομῶν τοῦ θεωρικοῦ. Παρασυρόμενος, ἴσως ἀπὸ τὴν ιδιότητά του, ἀποδίδει εἰς τὰ δημοσιονομικὰ φαινόμενα, μεγαλυτέραν ἐπίδρασιν ἀπὸ ὅσην πράγματι εἶχον καὶ ἔχουν εἰς τὴν διαμόρφωσιν

τῆς ἱστορίας. Δὲν ὑπῆρξαν αἱ διανομαὶ ὁ κυριώτερος λόγος, οὐδὲ κὰν ὁ κύριος λόγος τῆς πτώσεως τῶν Ἀθηῶν. Δὲν ὑπετάγη ἡ Ἑλλάς εἰς τὸν Φίλιππον λόγῳ τῆς κακῆς δημοσιονομικῆς πολιτικῆς τῶν Ἀθηναίων.

Τὰ αἷτια τῆς πτώσεως ἦσαν γενικώτερα καὶ βαθύτερα. Τὰ σημαντικώτερα, κατὰ τὴν γνώμην ἡμῶν ἦσαν: α) Ἡ διαίρεσις τοῦ Ἑλληνισμοῦ εἰς ἀπειράριθμα κράτη καὶ κρατίδια καὶ οἱ συνεχεῖς μεταξὺ αὐτῶν πόλεμοι. Σημειοῦμεν ὅτι μετὰ τὴν ἀνακήρυξιν τοῦ Φιλίππου Β΄ βασιλέως τῆς Μακεδονίας (359) καὶ ἀφοῦ οὗτος ἔδωσε δείγματα τῶν ἐπεκτατικῶν αὐτοῦ διαθέσεων, ἐξεργάγη τὸ 358 ὁ λεγόμενος συμμαχικὸς πόλεμος μεταξὺ τῶν Ἀθηναίων καὶ τῶν συμμάχων των, ὅστις ἔληξε τὸ 355 μὲ τὴν διάλυσιν τῆς β΄ Ἀθηναϊκῆς ἡγεμονίας. Ἀμέσως μετὰ τὴν λῆξιν τοῦ συμμαχικοῦ οἱ Φωκεῖς ἐκήρυξαν τὸν β΄ ἱερὸν πόλεμον (355 - 346), ὁ ὁποῖος ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς τὸν Φίλιππον νὰ ἀναμιχθῇ ἐνεργῶς εἰς τὰ Ἑλληνικὰ πράγματα, βοηθῶν πότε τὸν ἕνα, πότε τὸν ἄλλον ἐκ τῶν ἐμπολέμων καὶ καταλαμβάνων, ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ, Ἑλληνικὰς πόλεις. β) Ἡ ἐν ἐκάστῳ κράτει διαίρεσις τῶν πολιτῶν εἰς ἀγρίως ἀλληλομαχομένας φατρίας καὶ ἡ ἀναίσχυντος ἐπὶ κλησῆς τῆς βοθηείας τῶν ἐξωτερικῶν ἐχθρῶν διὰ τὴν ὑποταγὴν τῶν ἐσωτερικῶν καὶ τὴν κατάληψιν τῆς ἀρχῆς. γ) Τέλος, ἡ ἠθικὴ καὶ πολιτικὴ κατάπτωσις, χαρακτηριζομένη ὡς παρακμὴ τοῦ 4ου αἰῶνος. Συρροή τῶν ἄνω αἰτίων ἔφεραν τὴν ὑποταγὴν τῶν Ἑλλήνων εἰς τὸν Μακεδόνα.

Οὕτως, ἡ διαίρεσις τῆς Ἑλλάδος εἰς κράτη καὶ κρατίδια καὶ αἱ συνέπειαι αὐτῆς ἐπὶ τῶν τυχῶν τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους εἶναι θέμα ἐκτὸς τῶν ὁρίων τῆς παρούσης βραχείας μελέτης. Διὰ τὸν πόλεμον τῶν φατριῶν, τὴν προδοσίαν καὶ τὴν ἠθικὴν καὶ πολιτικὴν παρακμὴν θὰ εἴπωμεν ὀλίγα τινὰ παραπέμποντες διὰ περισσώτερα εἰς τοὺς λόγους τοῦ Δημοσθένους, τοῦ Ἰσοκράτους καὶ ἄλλων ρητόρων τοῦ αἰῶνος.

* * *

Ἡ παλαιὰ ἀριστοκρατία διὰ τῆς ἐγκαθιδρύσεως δημοκρατικῶν πολιτευμάτων ἔχασε τὰ πολιτικὰ καὶ οικονομικὰ αὐτῆς προνόμια. Ἄλλ' οὐδέποτε ἔπαυσε ἀγωνιζομένη διὰ τὴν ἀνάκτησιν αὐτῶν.

Οἱ ἀριστοκράται κατὰ τοὺς ἐθνικοὺς ἀγῶνας ἐμῆδιζον. Ἐπεζήτουν τὴν εἰρήνην καὶ τὴν συνεννόησιν μὲ τὸν Μ. Βασιλέα. Αἱ τιμητικαὶ ἐξαιρέσεις τοῦ Ἀριστείδου, τοῦ Κίμωνος καὶ ἄλλων τινῶν δὲν ἀνατρέπουν ἀλλ' ἐπιβεβαιοῦν τὸν κανόνα.

Ὀλίγον πρὸ τῆς ἐν Μαραθῶνι μάχης οἱ Πέρσαι ἀπεβιβάσθησαν εἰς Εὐβοίαν καὶ ἐπολιόρκησαν τὴν Ἐρέτριαν. Ἐπὶ ἐξ ἡμέρας οἱ Ἐρετριεῖς ἀνθίσταντο. Ἀλλὰ τὴν ἐβδόμην ἡμέραν οἱ μηδίζοντες ἀριστοκράται ἤνοιξαν τὰς πύλας καὶ ἡ πόλις μετεβλήθη ὑπὸ τῶν βαρβάρων εἰς ἐρείπια (Ἡροδ. 6, 101).

Ἀναμφισβήτητον εἶναι τὸ γεγονός ὅτι κατὰ τὴν μάχην τοῦ Μαραθῶνος ὑψώθη ἐπὶ τοῦ Πεντελικοῦ ἄσπις, σημεῖον συνεννοήσεως τῶν ἐν Ἀθήναις μηδίζόντων μὲ τοὺς ἐχθρούς. Ἀμφισβητεῖται μόνον πότε ἀκριβῶς ὑψώθη καὶ εἰς τί ἀπέβλεπε (Κούρτιος II, 309 Γκλότς II 39).

Ἄλλὰ καὶ εἰς τὸ στρατόπεδον τῶν Πλαταιῶν οἱ πλούσιοι γαιοκτήμονες τῆς Ἀττικῆς προῆλθον εἰς κρυφίας σκευωρίας μὲ σκοπὸν νὰ παραδώσουν τὴν στρατιάν εἰς τὸν Μαρδόνιον, λαμβάνοντες ὡς ἀντάλλαγμα τὴν ἀρχὴν ἐν Ἀθήναις ὑπὸ τὴν ἐπικυριαρχίαν τῶν Περσῶν (Πλουτ. Ἄριστ. 13 Παπαρρηγ. 1,457).

Τὰ αὐτὰ ἐπανελήφθησαν κατὰ τὸν Πελοποννησιακὸν πόλεμον. Οἱ εἰς πλουτοκράτας μεταμορφωθέντες ἀριστοκράται, ἦσαν ἐναντίον τοῦ πολέμου καί, κατὰ κανόνα, ἐλακόνιζον. Δύο μεγάλοι ἱστορικοὶ τοῦ παρελθόντος αἰῶνος, ὁ Ἄγγλος Γκρότε καὶ ὁ Γερμανὸς Κούρτιος ἀποδίδουν τὴν ἥτταν τῶν Ἀθηνῶν εἰς προδοσίαν τῶν ὀλιγαρχικῶν (Κουρτ. Ἑλλην. μεταφρ. Λάμπρου 11, 690).

Ἄλλως τε μετὰ τὴν ἥτταν ὁ νικητὴς Λύσανδρος ἐγκατέστησεν εἰς τὴν ἀρχὴν ἐν Ἀθήναις τοὺς τριάκοντα τυράννους, τὸ ἄνθος τῶν ὀλιγαρχικῶν. Οὗτοι δὲ ὑπὸ τὴν προστασίαν Σπαρτιατικῆς φρουρᾶς ἐκυβέρνησαν ἢ μᾶλλον κατετυράνησαν τοὺς συμπολίτας τῶν ἐπὶ τινὰς μῆνας. Ἔπεσαν δὲ μόλις ἐστερήθησαν τῆς ξένης προστασίας.

Εἰς τὸν ἀγῶνα κατὰ τοῦ Φιλίππου, συντρεχούσης τῆς ἠθικῆς καὶ πολιτικῆς παρακμῆς τοῦ 4ου αἰῶνος, τὰ πράγματα ἐμφανίζονται ὑπὸ χειροτέραν μορφήν. Οἱ ὀλιγαρχικοὶ τῶν διαφόρων πόλεων καὶ τῶν Ἀθηνῶν, εἴτε εἰς τὴν κυβέρνησιν εὐρίσκονται εἴτε εἰς τὴν ἀντιπολίτευσιν, φιλιππίζουσι, ἀπροκαλύπτως. Τάσσονται ἄνευ προσχημάτων εἰς τὸ πλευρὸν τοῦ Φιλίππου, ἀναμένοντες ἐκ τῆς ἐπικρατήσεως τούτου τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν πολιτικῶν καὶ οἰκονομικῶν αὐτῶν ἐπιδιώξεων.

Ὁ Δημοσθένης δίδει μίαν εἰκόνα τῆς καταστάσεως. Αἱ πόλεις, λέγει, διαίρουνται εἰς δύο μερίδας. Ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος εὐρίσκονται ἐκεῖνοι οἱ ὅποιοι οὔτε νὰ ἄρχουν ἐπὶ τῶν ἄλλων διὰ τῆς βίας ἐπιζητοῦν, οὔτε νὰ εἶναι δοῦλοι τῶν ἄλλων δέχονται, ἀλλ' ἐπιθυμοῦν νὰ ζοῦν ἐν ἐλευθερίᾳ καὶ ἰσονομίᾳ. Ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος εἶναι ἐκεῖνοι οἱ ὅποιοι φιλοδοξοῦν νὰ ἄρχουν ἐπὶ τῶν συμπολιτῶν τῶν, νὰ ὑπακούουν δὲ εἰς ἄλλον τινὰ (τὸν Φίλιππον) μὲ τὴν βοήθειαν τοῦ ὁποίου ὑπολογίζουσι νὰ πραγματοποιήσουν τὰ σχέδιά των ταῦτα (Φίλιπ. Δ' 4).

Ἡ ἀνωτέρω εἰκὼν δύναται νὰ συμπληρωθῇ.

Οἱ ὀλιγαρχικοὶ, γαιοκτήμονες ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον καὶ τοκογλύφοι, ἐφοβοῦντο ἀνέκαθεν δύο τινὰ : γῆς ἀναδασμὸν καὶ χρεῶν ἀποκοπᾶς. Τασσόμενοι μὲ τὸν Φίλιππον καὶ βοηθοῦντες αὐτὸν ἠλπίζον ὅτι θὰ τύχουν προστασίας ὅταν ἡ πατρίς των ἠττηθῇ καὶ ὁ Φίλιππος ἐπικρατήσῃ. Καὶ δὲν διεψεύσθησαν. Μετὰ τὴν μάχην τῆς Χαιρωνείας (338) εἰς τὸ Πανελλήνιον Συνέδριον, τὸ ὅποσον συνῆλθε εἰς Κόρινθον κατ' ἐντολὴν τοῦ νικητοῦ διὰ νὰ ἀνακηρύξῃ τὸν Μακεδόνα «στ ρ α τ η γ ὸ ν α ὐ τ ο κ ρ ά τ ο ρ α» τῶν Ἑλλήνων, μία τῶν πρώτων ἀποφάσεων ὑπῆρξε νὰ μὴ γίνωνται «χ ρ η μ ά τ ω ν δ η μ ε ὕ σ ε ω ς μ η δ ἔ γ ῆ ς ἀ ν α δ α σ μ ό ς, μ η δ ἔ χ ρ ε ὼ ν ἀ π ο κ ο π α ἰ μ η δ ἔ δ ο ὕ λ ω ν ἀ π ε λ ε υ θ ε ρ ὼ σ ε ι ς ἐ π ἰ ν ε ω τ ε ρ ἰ σ μ ῶ» (Δημοσθ. Ἄλεξ. Συνθ. 15). Ἐπεβλήθη δηλαδὴ ὑπὸ τοῦ νικητοῦ εἰς ὀλόκληρον τὴν Ἑλλάδα τὸ πρόγραμμα τῶν φιλιππιζόντων.

Ἰδοὺ δείγματὰ τινὰ τῆς δράσεως τῶν ὀλιγαρχικῶν διαρκούντος τοῦ ἀγῶνος.

Ἡ Ἀμφίπολις, ἡ παλαιὰ ἀποικία τῶν Ἀθηναίων παρὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Στρυμόνος, πολιορκηθεῖσα παρεδόθη εἰς τὸν Φίλιππον τὸ 357 ἀπὸ τοὺς ἐν αὐτῇ φιλιπ-

πίζοντας πράκτορας τοῦ ἐχθροῦ. Τὸ ἐπόμενον ἔτος 356 ὁ Φίλιππος κατέλαβε τὴν Πύδναν μὲ τὴν βοήθειαν τῶν ἐν αὐτῇ πληρωμένων ὀργάνων του.

Ὅταν τὸ 348 ὁ Μακεδὼν ἐπετέθη κατὰ τῆς Ὀλύμπου, τῆς μεγίστης πόλεως τῆς Χαλκιδικῆς, οἱ δύο ἵππαρχοι Εὐθυκράτης, Λασθένης, διὰ προδοσίας κατὰ τὴν ὄραν τῆς μάχης παρέδωσαν εἰς τὸν ἐχθρὸν πεντακοσίους ἵππεις, τοὺς ἐκλεκτοτέρους πολίτας καὶ μαχητάς. Μεθ' ὃ ἡ πολιορκηθεῖσα πόλις, βοηθούτων τῶν ἐν αὐτῇ προδοτῶν, ἔπεσεν εἰς χεῖρας τοῦ Φιλίππου. Ἡ τύχη τῆς ὑπῆρξεν οἰκτρά. Ἡ πόλις κατεστράφη καὶ οἱ κάτοικοι ἐπωλήθησαν ὡς δοῦλοι. Οὕτως, ἔπεσε καὶ ὁ τελευταῖος προμαχὼν τῶν Ἑλλήνων ἐν Μακεδονίᾳ (Αὐγ. 348).

Ἄς ἐντοπίσωμεν ἤδη τὰς παρατηρήσεις μας εἰς τὰς Ἀθήνας. Τὴν ἐπομένην τῆς ἀτυχοῦς ἐκβάσεως τοῦ συμμαχικοῦ πολέμου τὸ 355, τὰ οἰκονομικὰ τῶν Ἀθηναίων εὐρίσκονται εἰς ἀθλίαν κατάστασιν. Ὁ τριετὴς πόλεμος εἶχε στοιχίσει δισχίλια τάλαντα ἢ 12 ἑκατ. ἀττικῶν δραχμῶν. Ἐκ τούτων πλείονα τῶν 9 ἑκατ. δραχμ. ἐδαπανήθησαν διὰ τὴν πληρωμὴν τῶν μισθοφόρων. Ἡ β' Ἀθηναϊκὴ ἡγεμονία διελύθη. Ὀλίγοι ἀπέμειναν οἱ εἰσφέροντες σύμμαχοι τῶν Ἀθηναίων.

Τὰ ἔσοδα τῆς πόλεως, τὰ ὁποῖα τὸ 433 π.Χ. ἀνῆρχοντο εἰς χίλια καὶ πλέον τάλαντα καὶ τὸ 422 π.Χ. εἰς δισχίλια τάλαντα κατήλθον ἤδη εἰς 130 τάλαντα, συμπεριλαμβανομένων καὶ τῶν συμμαχικῶν εἰσφορῶν.

Ἡ βιομηχανία καὶ τὸ ἐμπόριον ἦσαν νεκρωμένα. Οἱ ξένοι ἔμποροι ἐγκατέλειπον τὴν πόλιν ἀναζητοῦντες ἀσφαλέστερον κέντρον ἐργασιῶν.

Οἱ λαοὶ τὴν ἐπομένην μῆς ἡττης θέλουν πάντοτε πολιτικὴν ἀλλαγὴν. Ὑπὸ τὰς ἀνωτέρω δυσκόλους συνθήκας ἦλθεν εἰς τὴν ἀρχὴν τὸ ὀλιγαρχικὸν κόμμα, καὶ παρέμεινεν εἰς τὴν ἐξουσίαν κατὰ τὰ 16 κρίσιμα ἔτη, κατὰ τὰ ὁποῖα ὁ Φίλιππος, διὰ συνδυασμένης ἐνεργείας χρυσοῦ καὶ ξίφους προπαρασκεύασε τὴν ὑποταγὴν τῆς Ἑλλάδος. Ὡς ἐκπρόσωπος τοῦ κόμματος ὁ Εὐβουλος ἐπωμίσθη τὴν ἀνῶρθωσιν τῶν οἰκονομικῶν τῆς πόλεως. Ἰδρυσεν, ὡς ἤδη ἐλέχθη, τὸ ταμεῖον τῶν θεωρικῶν, εἰς τὸ ὅποιον συνεκέντρωσε τὰ πλεονάσματα ὄλων τῶν ἄλλων ταμείων. Ἀνέλαβεν ὡς ἰθὺνον μέλος τῆς συναρχίας τὴν διοίκησιν τοῦ νέου ταμείου.

Δὲν ἀποκλείεται δέ, πλὴν τούτου νὰ περιεβλήθη καὶ τὸ ἀξίωμα τοῦ «ἐπὶ τῇ διοικήσει» ὡς ὑπεστήριξεν ὁ Σβάλος*.

Οὕτως ἢ ἄλλως ὁ Εὐβουλος ἐξ ὀνόματος καὶ κατ' ἐντολὴν τοῦ ὀλιγαρχικοῦ κόμματος, εἰς τὸ ὅποιον ἀνῆκεν, ἐκράτησεν εἰς χεῖρας του τὴν διοίκησιν τῶν οἰκονομικῶν ἐπὶ τέσσαρας τετραετίας (354 - 339). Καὶ τὴν μὲν πρώτην ἐπ' ὀνόματί του, τὰς δ' ἐπομένας ἐπ' ὀνόματι ἄλλων ἀσημάντων προσώπων τοῦ κόμματος.

Αἱ βασικαὶ ἐπιδιώξεις τοῦ κυβερνῶντος ὀλιγαρχικοῦ κόμματος ἦσαν: Πρῶτον μὲν ἡ ἐγκατάλειψις πάσης ἰδέας ἡγεμονίας καὶ ἡ διατήρησις τῆς εἰρήνης πάση θυσίᾳ, διὰ νὰ ἀπαλλαγοῦν οἱ πλούσιοι τῶν πολεμικῶν δαπανῶν αἱ ὁποῖαι, κατὰ τὸ ἴσχυρον οἰκονομικὸν σύστημα, τοὺς πλουσίους κυρίως ἐβάρυναν. Καὶ δεύτερον, ἡ συνέχισις τῶν διανομῶν χρημάτων καὶ ἄλλων ἀγαθῶν εἰς τὸν λαὸν διὰ νὰ μὲν ἱκανοποιημένους, νὰ μὴ βυσοδομῆ καὶ νὰ ἀφήνῃ τὴν ἀρχὴν εἰς τοὺς κατέχοντας.

Οὕτω, παριστάμεθα πρὸ τοῦ παραδόξου, ἐκ πρώτης ὄψεως φαινομένου, τὸ

Βλ. ἄρθρον τοῦ φοιτητοῦ τῆς Νομικῆς Ἀλεξ. Σβάλου εἰς Οἶκον. Ἑλλάδα, 8, 15 Φεβρ. 1914.

μὲν ὀλιγαρχικὸν κόμμα νὰ κηρύσσεται ὑπὲρ τῶν διανομῶν, τὸ δὲ δημοκρατικὸν κόμμα, ὑπὸ τὸν Δημοσθένην, νὰ μάχεται ὑπὲρ τῆς καταργήσεως αὐτῶν.

Οἱ πόροι διὰ τὴν ἐφαρμογὴν τοῦ προγράμματος τῶν κυβερνῶντων ἔπρεπε νὰ ἀναζητηθοῦν εἰς τὴν ἐντατικὴν ἐκμετάλλευσιν τῶν ἀργυρείων τοῦ Λαυρείου καὶ εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ἐμπορίας καὶ τὴν ἐκ ταύτης αὔξησιν τῶν ἐμμέσων φόρων καὶ τελῶν.

Περὶ στρατιωτικῶν δαπανῶν καὶ πολεμικῆς παρασκευῆς οὐδὲν ἐνδιαφέρον εἶχε τὸ ὀλιγαρχικὸν κόμμα.

Ἡ δικαιοσύνη ἀπαιτεῖ νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι ὁ Εὐβουλος προσεπάθησε νὰ συμβιβάσῃ τὸ πρόγραμμα τοῦ κόμματος μὲ τὸ Ἔθνικὸν συμφέρον.

Παραλαβὼν ἐρείπια κατῶρθωσε νὰ ἐξυγιάνῃ τὰ δημόσια οἰκονομικὰ καὶ νὰ ἐνθαρρύνῃ τὴν ἰδιωτικὴν οἰκονομίαν. Ἡύξησε τὰ ἔσοδα ἀπὸ 130 τάλαντα τὸ 355 π.Χ. εἰς 400 τάλαντα τὸ 340. Ἐντὸς τετραετίας ἀνεβίβασε τὸν ἀριθμὸν τῶν πλοίων ἀπὸ 283 εἰς 349. Ἐπεσκεύασε παλαιὰς τριήρεις. Ἐπρομηθεύθη ὄπλα. Διωργάνωσε τὸ ἵππικόν. Προέβη εἰς οἰκοδομὴν νεωσοίκων, δεξαμενῶν καὶ ἄλλων ἐγκαταστάσεων διὰ τὰς ἀνάγκας τοῦ στόλου. Ἐφρόντισε διὰ τὸν ἐξωραϊσμὸν τῆς πόλεως. ἤρχισεν ὑδραγωγικὰς ἐγκαταστάσεις. Κατέστησε μεγαλοπρεπεστέρας τὰς θρησκευτικὰς ἑορτάς. Ἰδρυσεν ἐμπορικὰ δικαστήρια καὶ εἰσήγαγε τὸν θεσμὸν τῶν ἐμμήνων δικῶν πρὸς ταχύτεραν διεκπεραίωσιν τῶν ὑποθέσεων. Κατεδίωξε τὰς παλαιὰς καταχρήσεις.

Οὕτω, παρὰ τὸ ἀτυχὲς τέρμα τοῦ συμμαχικοῦ πολέμου, οἱ Ἀθηναῖοι, χάρις καὶ εἰς τὴν σωφροσύνην τοῦ Εὐβούλου, διετήρησαν τὴν κυριαρχίαν τῆς θαλάσσης, ἀπαραίτητον διὰ τὴν ἐπιβίωσιν αὐτῶν.

Τὸ 351 ὁ Δημοσθένης ἀγορεύων δηλώνει ὅτι αἱ Ἀθηναῖοι ἔχουν ἀνωτέραν ἀπὸ ὅλους δύναμιν εἰς τριήρεις, ὀπλίτας, ἵππεῖς καὶ χρηματικὰς προσόδους (Φιλίππ. Α' 40) Τὰ αὐτὰ ἐπαναλαμβάνει εἰς ἐπομένους λόγους (π.χ. Φιλίππ. Γ' 40).

Προσπαθεῖ νὰ ἐμπνεύσῃ αἰσιοδοξίαν καὶ νὰ ἀποσπάσῃ τοὺς συμπολίτας του ἀπὸ τὴν ἀδιαφορίαν καὶ τὴν ἀπάθειαν.

Ἄλλ' οὔτε αἱ τριήρεις, οὔτε ὁ στρατός, οὔτε τὰ χρήματα εἶναι ἱκανὰ νὰ σώσουν τοὺς Ἀθηναίους, ἐφ' ὅσον μία μεγάλη μερὶς τῆς ἰθινοῦσης τάξεως — ἡ παλαιὰ ἀριστοκρατία μεταμορφωθείσα ἤδη εἰς πλουτοκρατίαν — εἶτε ἀπὸ δίψαν τοῦ χρήματος, εἶτε ἀπὸ πολιτικὴν ἐμπάθειαν εἶναι διατεθειμένη νὰ φθάσῃ μέχρις ἀνοικτῆς προδοσίας διὰ νὰ ἱκανοποιήσῃ τὰς πολιτικὰς καὶ οἰκονομικὰς αὐτῆς ἐπιδιώξεις.

Ἐξ ἄλλου, ἡ πολιτικὴ καὶ ἠθικὴ διαφθορὰ ἔχει εἰσχωρήσει βαθύτατα καὶ ἔχει ὑπονομεύσει τὰ θεμέλια τῆς πολιτείας. Ζωηρὰν περὶ τούτου εἰκόνα δίδουν τόσον ὁ Ἰσοκράτης ὅσον καὶ ὁ Δημοσθένης, παραβάλλοντες τὸ ἦθος ἀρχόντων καὶ ἀρχομένων κατὰ τὴν ἐποχὴν τῶν Μαραθωνομάχων καὶ Σαλαμινομάχων πρὸς τὸ ἦθος καὶ τὴν διαγωγὴν τῶν συγχρόνων των.

Εἰς τὸν «περὶ Συντάξεως» λόγον ὁ Δημοσθένης ἀπευθύνει κατὰ τῶν συμπολιτῶν του τὴν κατηγορίαν ὅτι δαπανοῦν τὰ χρήματα τοῦ δημοσίου, ὄχι ἐκεῖ ποῦ πρέπει, δηλαδὴ διὰ τὴν δημιουργίαν στρατοῦ ἐξ Ἀθηναίων, καλῶς ἐφωδιασμένου, οὐδὲ διὰ τὴν ἀντιμετώπισιν πραγματικῶν ἀναγκῶν τῆς πόλεως, ἀλλὰ τὰ

σπαταλοῦν δημαγωγοῦντες καὶ διανέμοντες αὐτὰ εἰς τοὺς πολίτας μὲ διαφόρους προφάσεις καὶ προσλαμβάνοντες μισθοφόρους τοὺς ἀέργους πάσης τῆς Ἑλλάδος διὰ νὰ ἀποφεύγουν οἱ ἴδιοι τὴν στρατεύσιν. Οἱ πολιτευόμενοι, ἐξ ἄλλου, λέγει, γίνονται δοῦλοι τῶν ἀρχαιρεσιῶν, δοῦλοι τῶν ἐκλογῶν (19).

Ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ τῆς συζητήσεως διὰ τὴν οἰκονομικὴν ὀργάνωσιν τῆς πόλεως ὁ Δημοσθένης κάμνει μίαν παραβολὴν τοῦ τρόπου καθ' ὃν ἔζων καὶ ἐπολιτεύοντο οἱ πρόγονοι τῶν Ἀθηναίων Μαραθωνομάχοι καὶ Σαλαμινομάχοι, τῶν ἀρχῶν τοῦ 5ου π.Χ. αἰῶνος καὶ τοῦ τρόπου καθ' ὃν ἐπολιτεύοντο καὶ ἔζων οἱ συμπολίται του τῶν μέσων τοῦ 4ου π.Χ. αἰῶνος κατὰ τὴν ἐποχὴν δηλαδὴ τοῦ Μακεδονικοῦ κινδύνου.

Σκεφθῆτε, τοὺς λέγει ὁ Δημοσθένης, πῶς εἶχον τὰ δημόσια πράγματα τὴν ἐποχὴν τῶν προγόνων σας. Σκεφθῆτε διὰ νὰ παραδειγματισθῆτε. Ὁ Θεμιστοκλῆς εἶχε στρατηγήσει εἰς τὴν ναυμαχίαν τῆς Σαλαμίνας, ὁ Μιλτιάδης ἐστρατήγησεν εἰς τὸν Μαραθῶνα καὶ πολλοὶ ἄλλοι στρατηγοὶ προσέφερον ὑπηρεσίας πολὺ ἀνωτέρας ἀπὸ τοὺς σημερινοὺς στρατηγοὺς σας. Ἐν τούτοις, οἱ πρόγονοὶ σας δὲν ἔστηναν εἰς αὐτοὺς χαλκοὺς ἀνδριάντας οὐδὲ τοὺς ἀπεθέωναν ὅπως οἱ εἰδωλολάτραι τὰ εἰδωλα. Τοὺς ἐτίμων ἀπλῶς χωρὶς νὰ θεωροῦν ἑαυτοὺς κατωτέρους τῶν ἀρχηγῶν ἐκείνων.

Οὐδεὶς ἀπεκάλει τὴν ναυμαχίαν τῆς Σαλαμίνας νίκην τοῦ Θεμιστοκλέους. Ἦτο νίκη τῶν Ἀθηναίων. Οὐδεὶς ἀπέδωσε τὴν νίκην τῶν Πλαταιῶν εἰς τὸν Μιλτιάδην. Ἡ νίκη ὑπῆρξεν ἐπιτυχία τοῦ Ἀθηναϊκοῦ κράτους.

Τώρα ἐπαναλαμβάνετε κατὰ κόρον ὅτι τὴν Κέρκυραν κατέλαβεν ὁ Τιμόθεος, ὅτι τὴν Σπαρτιατικὴν μόραν κατέκοψεν ὁ Ἴφικράτης καὶ ὅτι τὴν ναυμαχίαν τῆς Νάξου ἐκέρδισεν ὁ Χαβρίας. Παραιτεῖσθε δηλαδὴ τῶν ἰδικῶν σας ἐπιτυχιῶν, δὲν ἀποδίδετε τὴν δέουσαν ἀξίαν εἰς τὴν ἰδικὴν σας συμβολὴν καὶ ἀποδίδετε ἐξαιρετικὰς τιμὰς εἰς τοὺς στρατηγοὺς.

Οἱ Ἀθηναῖοι τῆς παλαιᾶς ἐποχῆς ἐτίμων βέβαια τὰς ἀξίας τιμῆς πράξεις τῶν στρατηγῶν ἀλλ' ἐτήρουν τὸ ἐπιβαλλόμενον μέτρον, ἐνῶ σεῖς σήμερα δὲν τὸ τηρεῖτε (21 - 23).

Ἐκεῖνοι, εἰς ξένους ἡγεμόνας καὶ στρατηγοὺς οἱ ὅποιοι τοὺς ἐβοήθησαν μὲ χρήματα καὶ στρατὸν διὰ νὰ πολεμήσουν τοὺς διαφόρους ἐχθροὺς των δὲν τοὺς ἔδωσαν τὸν τίτλον τοῦ Ἀθηναίου πολίτου «οὐκ ἐψηφίσαντο πο-λιτεία» ἀλλὰ μόνον τὴν «ἀτέλειαν», τὴν ἀπαλλαγὴν ἀπὸ τοὺς φόρους. Ἐνῶ σεῖς, σήμερα, εἰς ἄθλια ἀνθρωπάρια, δούλους υἱοὺς δούλων, δίδετε τὸν τίτλον τοῦ πολίτου, πωλοῦντες τὸν τίτλον ὡς ἐμπόρευμα ἐπὶ χρήμασι.

Συγκρίνατε, λοιπόν, ἐξακολουθεῖ ὁ Δημοσθένης, τὰς πράξεις ἐκείνων μὲ τὰς ἰδικὰς σας διὰ νὰ παραδειγματισθῆτε καὶ νὰ γίνετε καλλίτεροι. Ἐκεῖνοι ἐπὶ 45 ἔτη ὑπῆρξαν ἡγεμόνες τῶν Ἑλλήνων, ἄρχοντες μὲ τὴν θέλησιν τῶν ἀρχομένων, συνεσώρευσαν δὲ εἰς τὴν Ἀκρόπολιν θησαυρόν, δεκακισχίλια τάλαντα καὶ πλέον, ἔστησαν δὲ πολλὰ καὶ περίλαμπρα τρόπαια πολεμοῦντες κατὰ ξηρὰν καὶ θάλασσαν, διὰ τὰ ὅποια καὶ τώρα ἀκόμη εἴμεθα ὑπερήφανοι. Δὲν τὰ ἔστησαν διὰ νὰ τὰ θαυμάζωμεν ἀπλῶς ἡμεῖς. Τὰ ἔστησαν διὰ νὰ τὰ ἔχωμεν ὡς παράδειγμα πρὸς μίμησιν.

Καὶ τώρα ἡμεῖς τί πράττομεν; Χίλια πεντακόσια τάλαντα ἔδαπανήσαμεν χάριν τῶν ἀπόρων ὅλης τῆς Ἑλλάδος, τοὺς ὁποίους προσελάβομεν ὡς μισθοφόρους. Ἐξηντλήσαμεν καὶ τὸν δημόσιον θησαυρὸν καὶ τὰς εἰσφορὰς τῶν συμμάχων καὶ τὰς ἰδιωτικὰς περιουσίας. Ἐχάσαμεν ἐν εἰρήνῃ τοὺς συμμάχους πὺ ἀπεκτέησαμεν κατὰ τὸν πόλεμον (26 - 27).

Ἐκεῖνοι ἐστόλισαν τὴν πόλιν μὲ προπύλαια, ναυστάθμους, στοὰς καὶ ἄλλα τόσον λαμπρὰ οἰκοδομήματα, ὥστε οὐδεὶς τῶν μεταγενεστέρων δύναται νὰ παρυσίασῃ κάτι ἀνώτερον.

Συγχρόνως ὅμως αἱ ἰδιωτικαὶ οἰκίαι τῶν «ἐν δυνάμει γενομένων» ἦσαν τόσον μέτρια καὶ σύμφωνοι μὲ τὸν δημοκρατικὸν χαρακτῆρα τῆς πόλεως, ὥστε ἡ οἰκία τοῦ Θεμιστοκλέους, τοῦ Κίμωνος, τοῦ Ἀριστείδου καὶ τῶν ἄλλων ἐπιφανῶν ἀνδρῶν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης νὰ μὴ διακρίνεται ἀπὸ τὴν οἰκίαν τοῦ οἰουδήποτε ἀσημάντου γείτονος (29).

Τώρα δὲ ἡ πόλις ἱκανοποιεῖται μὲ μετριώτατα δημόσια ἔργα μὲ δρόμους καὶ κρίνας καὶ μὲ τῶν τειχῶν τὰ ἀσβεστώματα καὶ μικροεπισκευὰς καὶ ἄλλους «λήρους» καὶ ἄλλα τιποτένια πράγματα. Ἐνῶ οἱ «τὰ κοινὰ πράττοντες» ἔγιναν τόσον πλούσιοι, ὥστε ἄλλοι μὲν ἀπέκτησαν οἰκίας μεγαλοπρεπεστέρως ἀπὸ τὰ δημόσια οἰκοδομήματα, ἄλλοι δὲ ἀπέκτησαν τόσας γαίας ὅσας δὲν εἶδαν οὔτε εἰς τὸ ὄνειρόν των (30).

Εἰς τὸν κατὰ Ἀριστοκράτους λόγον ὁ Δημοσθένης ἀγορεύων ἐνώπιον δικαστηρίου ἐπανέλαβε τὰς συγκρίσεις :

Τὸν παλαιὸν ἐκεῖνον καιρὸν ὁ Ἀριστείδης εἰς τὸν ὅποιον εἶχεν ἀνατεθῆ ἡ ὀργάνωσις καὶ ὁ διακανονισμὸς τῆς φορολογίας τῶν συμμάχων δὲν ἠῤῥησε τὴν περιουσίαν του οὔτε κατὰ δραχμὴν, ἀπέθανε ἀμπτωχος καὶ ἐτάφη δημοσίᾳ δαπάνῃ λόγῳ τῆς ἀπορίας.

Τότε τὰ ταμεῖα σας ἦσαν πλήρη καὶ οὐδέποτε σὰς ἔλειψαν τὰ χρήματα διὰ μίαν οἰανδήποτε ἐκστρατείαν.

Σήμερον τὰ Ταμεῖα εἶναι κενὰ καὶ ἐὰν παραστῆ ἀνάγκη νὰ ἐπιστρατευθῆτε, Ἀθηναῖοι, δὲν ἔχετε οὔτε μῖς ἡμέρας ἐφόδια.

Τότε οἱ πολιτευόμενοι ἀπέθνησκον πένητες. Ἐνῶ σήμερον οἱ τὰ κοινὰ διοικοῦντες «ἐκπτωχῶν εὔποροι» κατέστησαν «καὶ πολλοῦ χρόου τροφὴν ἄφθονον εἰσὶν ἡτοιμασμένου».

Τὴν εἰκόνα τοῦ Περικλέους «διαφανῶς ἀδωροτάτου» ὀδηγοῦντος τὰ πλήθη πρὸς τὸν ὀρθὸν δρόμον καὶ μὴ ρυμουλκουμένου ὑπ' αὐτῶν, οὐδὲ χαριζομένου, οὐδὲ κολακεύοντος, τὴν εἰκόνα αὐτὴν εἶχεν ἀσφαλῶς ὑπ' ὄψιν ὁ Δημοσθένης ὅταν συνέκρινε τοὺς παλαιοὺς πολιτικοὺς ἄνδρας μὲ τοὺς συγχρόνους του.

Πράγματι, εἰς ὅλους τοὺς λόγους του, Φιλιππικούς, Ὀλυνθιακούς, κ.ἄ. ὁ Δημοσθένης ζητεῖ ἀπὸ τοὺς συμπολίτας του θυσίας πρὸς ἀντιμετώπισιν τοῦ ἀπὸ βορρᾶ κινδύνου. Ζητεῖ ἀπὸ τοὺς νέους νὰ στρατευῶνται καὶ ἀπὸ τοὺς πλουσίους νὰ εἰσφέρουν. Ζητεῖ νὰ παύσουν αἱ μὲ διαφόρους προφάσεις, ἄνευ δικαιολογῆ

μένης αΐτίας, διανομαὶ χρημάτων εἰς τοὺς πολίτας πρὸς κολακειάν καὶ δημοκοπίαν. Καὶ γνωρίζει ὅτι ταῦτα ζητῶν γίνεται ἀντιπαθῆς.

Φρονῶ ὁμως, λέγει, ὅτι καθῆκον τοῦ καλοῦ πολίτου εἶναι νὰ θέτῃ τὴν σωτηρίαν τοῦ κράτους ὑπεράνω τῆς εὐνοίας σας, τὴν ὁποίαν θὰ κερδίσῃ κολακεύων. Μανθάνω δέ, ὅπως καὶ σεῖς θὰ τὸ ἔχετε ἀκούσει, ὅτι οἱ πολιτικοὶ ἄνδρες τῆς ἐποχῆς τῶν προγόνων μας, αὐτοὶ τοὺς ὁποίους οἱ σημερινοὶ ρήτορες ἐπαινοῦν μὲν ἀλλ' οὐδόλως μιμοῦνται, αὐτὸ εἶχον ὡς ἔθιμον καὶ κανόνα τῆς πολιτικῆς των (Σ.Σ. νὰ θέτουν τὴν σωτηρίαν τῆς πόλεως ὑπὲρ πᾶσαν εὐνοίαν καὶ νὰ μὴ κολακεύουν τὰ πλήθη). Τοιοῦτοι ὑπῆρξαν ὁ περίφημος ἐκεῖνος Ἀριστείδης, ὁ Νικίας, ὁ συνώνυμός μου Δημοσθένης (Σ.Σ. ὁ στρατηγῆσας εἰς Πύλον), ὁ Περικλῆς (Γ' Ὀλυμπ. 21).

Ἀντιθέτως, ἀφ' ὅτου ἀνεφάνησαν οἱ ρήτορες αὐτοὶ ποὺ σᾶς ἐρωτοῦν: «Τί ἐπιθυμεῖτε, τί πρέπει νὰ προτείνω; Πῶς θὰ σᾶς εἶμαι εὐχάριστος;» Διὰ τὴν εὐνοίαν μᾶς στιγμῆς θυσιάζονται, ἐν εἶδει μικρῶν δώρων, τὰ συμφέροντα τῆς πόλεως καὶ ἐπέρχονται τὰ ἀποτελέσματα ποὺ βλέπετε. Καὶ τὰ μὲν ἀτομικὰ πράγματα τῶν ἀνθρώπων αὐτῶν (τῶν πολιτευομένων ποὺ σᾶς κολακεύουν) ὅλα ἔχουν καλῶς, τὰ δὲ ἰδικὰ σας εὐρίσκονται εἰς ἀξιοθρήνητον κατάστασιν (22).

Ἴδετε, ἐν τούτοις, Ἀθηναῖοι, ποῖα σύγκρισις εἶναι δυνατόν νὰ γίνῃ, ἐν γενικαῖς γραμμαῖς, μεταξύ τῶν πράξεων τῶν προγόνων σας καὶ τῶν ἰδικῶν σας...

Ἐκεῖνοι λοιπὸν τοὺς ὁποίους οἱ ρήτορες δὲν ἐκολάκευον καὶ δὲν ἠγάπων (!) κατὰ τρόπον ποὺ ἀγαποῦν σᾶς οἱ σημερινοὶ ρήτορες, οἱ Ἀθηναῖοι ἐκεῖνοι ὑπῆρξαν ἐπὶ τεσσαράκοντα πέντε ἔτη ἡγεμόνες τῶν Ἑλλήνων, μὲ τὴν θέλησιν αὐτῶν, συνεσσώρευσαν δὲ ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως πλέον ἢ δεκακισχίλια τάλαντα. Καὶ ὁ βασιλεὺς ποὺ κατεῖχε τότε τὴν χώραν αὐτὴν (τὴν Μακεδονίαν) ὑπέκουεν εἰς τοὺς Ἀθηναίους ὅπως ἀρμόζει νὰ ὑπακούσουν οἱ βάρβαροι εἰς τοὺς Ἕλληνας. Αὐτοπροσώπως δὲ ἐστρατεύοντες καὶ νικηταὶ κατὰ ξηρὰν καὶ θάλασσαν, πολλὰ καὶ ἔνδοξα ἔστησαν τρόπαια καὶ μόνοι αὐτοὶ ἐξ ὄλων τῶν ἀνθρώπων ἀφήκαν διὰ τῶν πράξεων των φήμην δυναμένην νὰ ἀψηφήσῃ τὸν φθόνον (24).

Καὶ ἐν τούτοις, ἐὰν ἔστω καὶ τώρα ἀπαλλαγῆτε ἀπὸ τὰς κακὰς αὐτὰς συνήθειας, ἐὰν θελήσετε νὰ στρατευθῆτε καὶ νὰ δράσετε κατὰ τρόπον ἀντάξιον ὑμῶν, ἐὰν δεχθῆτε νὰ χρησιμοποιοῦσθε τὰ πλεονάσματα τὰ ἐδῶ ὡς μέσον διὰ νὰ διαφυλάξετε τὰ ἀγαθὰ τὰ ἔξω (δηλ. τὰς κτήσεις), ἴσως τότε, Ἀθηναῖοι, ἴσως πραγματοποιήσετε ἓνα κέρδος ὀριστικὸν καὶ ἀπαλλαγῆτε ἀπὸ τὰς χρηματικὰς αὐτὰς διανομάς, αἱ ὁποῖαι πολὺ ὁμοιάζουν μὲ τὰς τροφὰς ποὺ δίδουν οἱ ἰατροὶ εἰς τοὺς ἀσθενεῖς, τροφὰς ποὺ οὔτε ἐνδυναμώνουν τὸν ἄρρωστον, οὔτε νὰ ἀποθάνῃ τὸν ἀφήνουν. Οὕτω καὶ αὐτὰ ποὺ διανέμετε τώρα μεταξύ σας οὔτε ἀρκετὰ εἶναι διὰ νὰ σᾶς δώσουν κάποιαν πραγματικὴν ὠφέλειαν, οὔτε πάλιν σᾶς ἀφήνουν νὰ περιέλθετε εἰς ἀπόγνωσιν καὶ νὰ ἀποφασίσετε νὰ ἀσχοληθῆτε μὲ ἄλλο τι. Αὐτὰ ἀντιθέτως ἐπαυξάνουν τὴν ἀφροντισίαν, τὴν ἀδράνειαν ἐνὸς ἐκάστου ἀπὸ σας (33).

Ὁ Δημοσθένης καὶ εἰς τὸν Γ' Φιλιππικὸν 341 π.Χ. δίδει μίαν εἰκόνα τῆς ἀποκμῆς κατὰ τοὺς χρόνους τῶν προγόνων καὶ μίαν εἰκόνα τῆς παρακμῆς τῆς ἐποχῆς του.

Στηλιτεύει τὴν ἀδράνεια, τὴν ἀπάθεια τῶν συγχρόνων τοῦ Ἀθηναίων ἐναντι τῆς ἐπιθετικῆς πορείας τοῦ Φιλίππου.

Οἱ Ἕλληνες, λέγει, ἄλλοτε ψυχικῶς πρὸς τὴν ἐλευθερίαν, ἐνῶ σήμερον βλέπουν πρὸς τὴν δουλείαν. Διὰ τί, Ποῖος ὁ λόγος;

Ἐπῆρχε τότε εἰς τὰς ψυχὰς τῶν Ἑλλήνων κάτι τὸ ὁποῖον σήμερον δὲν ὑπάρχει, κάτι ποῦ ἐνίκησε τὸν πλοῦτον τῶν Περσῶν, κάτι ποῦ διετήρει τὴν Ἑλλάδα χώραν ἐλευθέραν, κάτι τοῦ ὁποῖου ἡ ἀπώλεια ἐπέφερε τὴν σημερινὴν διαφθορὰν καὶ κατὰπτωσιν.

Ἄλλοτε οἱ Ἕλληνες δὲν ἠνείχοντο τὴν δωροδοκίαν καὶ ἐτιμῶρουν μετὰ μεγάλης αὐστηρότητος τὸν δωροδοκοῦντα καὶ τὸν δωροδοκούμενον. Οὐδεμία δὲ αἰτήσις χάριτος ἦτο δεκτὴ οὐδὲ συγγνώμη παρείχετο (37).

Σήμερον ὅλα τὰ αὐστηρὰ αἰσθήματα ἐναντι τῶν διαφθορῶν ἔχουν ἐκλείψει. Τὰ πάντα πωλοῦνται καὶ ἀγοράζονται.

Τοὺς ἐξαγοραζομένους δὲν τοὺς τιμωροῦμεν ἀλλὰ τοὺς ζηλεύομεν. Τοὺς ζηλεύομεν διότι ἔλαβον χρήματα. Γελῶμεν ἐάν τις τὸ ὁμολογήσῃ καὶ δὲν μισοῦμεν τοὺς ἀποδεικνυομένους ἐνόχους, μισοῦμεν ἀντιθέτως ἐκείνους ποὺ τοὺς καταγγέλλουν.

Αὐτὸς εἶναι ὁ λόγος τῶν σημερινῶν ἀτυχιῶν μας. Διότι καὶ πλοῖα καὶ πολεμικὰ ἐφόδια καὶ ἐπάρκειαν χρημάτων ἔχομεν πολὺ περισσότερον ἀπὸ ἄλλοτε. Ἀλλὰ ταῦτα πάντα καθίστανται ἄχρηστα, μάταια, ἀνωφελεῖ, ἀπὸ ἐκείνους ποὺ τὰ ἐμπορεῦνται (40).

Περαιτέρω ὁ Δημοσθένης προσπαθεῖ νὰ πείσῃ τοὺς συμπολίτας του νὰ ἀποτινάξουν τὴν ἀδιαφορίαν τὴν ὁποῖαν ἐπιδεικνύουν ἐναντι τῶν ἐντὸς τῶν τειχῶν πληρωμένων ὀργάνων τοῦ Φιλίππου, «ἐνθυμούμενος ὅτι οὐκ ἔνεστι τῶν ἐξω τῆς πόλεως κρατῆσαι, πρὶν ἂν τοὺς ἐν τῇ πόλει κολάσῃτε ὑπηρετοῦντας ἐκείνους» (53). Καὶ ἐν συνεχείᾳ ἀναφέρει τὸ παράδειγμα τῆς Ὀλύμπου, τὴν ὁποῖαν εἶδομεν ἤδη πῶς, οἱ ἐν αὐτῇ Φιλιππίζοντες παρέδωσαν εἰς τὴν μάχαιραν τοῦ Μακεδόνο, καθὼς καὶ τὰ ἀνάλογα παραδείγματα τῆς Ἐρετρίας καὶ τοῦ Ὠρεοῦ (56 - 59). Θὰ ἦτο δυνατόν νὰ ὑποστηριχθῇ ὅτι ὁ Δημοσθένης εὐρισκόμενος εἰς τὴν πρώτην γραμμὴν τῆς πολιτικῆς μάχης εἶναι ὑπερβολικὸς εἰς τὴν περιγραφὴν τῆς ἐν Ἀθήναις καταστάσεως, ἐφ' ὅσον μάλιστα οἱ πολιτικοὶ αὐτοῦ ἀντίπαλοι εὐρίσκονται εἰς τὴν ἐξουσίαν. Ἐν τούτοις καὶ ἐξ ἄλλων πηγῶν ἔχομεν παρομοίας πληροφορίας. Ὁ ἦκιστα φανατικὸς Ἰσοκράτης λέγει περίπου τὰ ἴδια παραβάλλον τοὺς Ἀθηναίους τοῦ παλαιοῦ καλοῦ καιροῦ πρὸς τοὺς συγχρόνους του. Οἱ παλαιοί, λέγει, ἀπείχον τῆς ἀναμίξεως εἰς τὰ πολιτικά, οὕτως ὥστε ἦτο δυσκολώτερον κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους νὰ εὔρη τις τοὺς ἐπιζητοῦντας τὰ ἀξιώματα παρὰ τοὺς μὴ θέλοντας αὐτά. Τοῦτο δὲ διότι ἐθεώρουν τὴν ἐπιμέλειαν τῶν κοινῶν ὡς λειτούργημα τιμητικὸν καὶ οὐχὶ ὡς ἐμπόριον. Καὶ δὲν ἐξήταζον ἀπὸ τῆς πρώτης ἡμέρας τῆς ἀναλήψεως τῆς ἐξουσίας μὴ τυχὸν οἱ προκάτοχοι ἄφησαν ἐκκρεμῇ ὑπόθεσιν τινα δυναμένην νὰ ἀποφέρῃ κέρδη (π.χ. σύμβασιν τινα) ἀλλὰ πολὺ περισσότερον ἐπρόσεχαν μὴ τυχὸν ἔχει παραμεληθῇ ὑπόθεσις ἔχουσα ἀνάγκην ἀμέσου διεκπεραιώσεως (Ἀρεοπ. 25). Θεσπίζομεν, λέγει ὁ Ἰσοκράτης, νόμους ἀλλὰ δὲν τοὺς ἐφαρμόζομεν. «Ἐν

γάρ ἀκούσαντες γνώσεσθε καὶ περὶ τῶν ἄλλων, ὥστε θανάτου τῆς ζημίας ἐπικειμένης, ἦν τις ἀλφ' δεκάζων, τοὺς τοῦτο φανερώτατα ποιοῦντας, στρατηγούς χειροτονοῦμεν, καὶ τὸν πλείστους διαφθεῖραι τῶν πολιτῶν δυνηθέντα, τοῦτον ἐπὶ τὰ μέγιστα τῶν πραγμάτων καθίσταμεν» (Π. Εἰρην. 50).

Ἡ χαλάρωσις τοῦ πατριωτικοῦ φρονήματος κατὰ τὸν 4ον αἰῶνα συμβαδίζει μὲ τὴν προσήλωσιν τῶν πολιτῶν εἰς τὰς ὑλικὰς ἀπολαύσεις. Ἡ δύναμις τοῦ χρήματος ἔχει διαφθεῖραι τὰς συνειδήσεις. Οἱ ἔχοντες ἀπλῶς τὰ πρὸς τὸ ζῆν θέλουν νὰ γίνουιν πλούσιοι. Οἱ πλούσιοι θέλουν νὰ γίνουιν πλουσιώτεροι. Θριαμβεῦει τὸ ἀκόρεστον πάθος τῆς πλεονεξίας. Τὰ πάντα ἀποτιμῶνται εἰς χρήμα. Ἀπὸ βήματος δικαστηρίου ἀκούονται λόγοι ὡς οἱ ἐξῆς: «Ὅσοι ἐκ γενετῆς πολῖται ἔχουν ὡς ἀρχὴν ὅτι πατρίς εἶναι ὅπου ἔχουν τὰ συμφέροντά των, αὐτοὶ ἀναμφισβητήτως εἶναι ἄνθρωποι οἱ ὅποιοι ἐγκαταλείποντες τὸ κοινὸν ἀγαθὸν τρέπονται πρὸς τὸ προσωπικὸν των κέρδος, διότι δι' αὐτοὺς πατρίς δὲν εἶναι ἢ πόλις ἄλλ' ἢ περιουσία των» (Λυσ. κ. Φίλ. 6).

Τῆς καταστάσεως ταύτης, ὡς ἦτο φυσικόν, ἐποφελήθη ὁ Φίλιππος.

Δὲν ὑπῆρξεν ἐπομένως τὸ θεωρικόν ὁ καρκίνος τῆς Ἀθηναϊκῆς πολιτείας, ὡς ἰσχυρίσθη ὁ Μπὲκ καὶ μετ' αὐτοῦ ὁ Ἀνδρεάδης. Δὲν ὑπῆρξαν αἱ διανομαὶ χρημάτων εἰς τοὺς πολίτας ὁ κυριώτερος λόγος τῆς πτώσεως τῶν Ἀθηνῶν. Αἱ διανομαὶ ὑπῆρξαν σύμπτωμα, καὶ ὄχι τὸ σοβαρότερον, τῆς πολιτικῆς καὶ ἠθικῆς παρακμῆς*.

Αἱ Ἀθῆναι καὶ ἡ Ἑλλάς ὑπετάγησαν εἰς τὸν Μακεδόνα διὰ τὴν ἐπαληθεύσῃ ὁ χρησμός:

«Ἀργυρέαις λόγχησι μάχου καὶ πάντα κρατήσεις... Τοῦτον τὸν χρησμόν ἡ Πυθία ἔχρησε τῷ Φιλίππῳ, αἰνισσομένη διὰ προδοσίας περιέσεσθαι τῆς Ἑλλάδος» (Σουΐδας).

Ἐπίμετρον

Σημειωτέον ὅτι πάντα ὅσα καταμαρτυροῦν ὁ Ἰσοκράτης, ὁ Δημοσθένης καὶ ἄλλοι ρήτορες ἀφοροῦν εἰς τὸν 4ον αἰῶνα τῆς πολιτικῆς παρακμῆς. Ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ εἶναι ἐπιτετραμμένον νὰ γενικεύωνται καὶ νὰ προβάλλωνται ὡς ἐπιχειρήματα κατὰ τοῦ δημοκρατικοῦ πολιτεύματος.

* Ἄλλως τε δὲν πρέπει νὰ μᾶς διαφεύγη ὅτι ὁ Δημοσθένης ὁμιλεῖ ὡς πολιτικὸς ἀνὴρ εὐρισκόμενος εἰς τὴν πρώτην γραμμὴν τοῦ πολιτικοῦ ἀγῶνος καὶ προσπαθεῖ νὰ συγκρατήσῃ τοὺς συμπολίτας του ἀπὸ τὸν κατήφορον τῆς πολιτικῆς διαφθο-

* Περὶ τῆς παρακμῆς τῆς Ἀρχ. Ἑλλάδος βλ. G l o t j, La cité grecque 1928, ch. III, La cité au déclin.

C. Barbagallo, Le déclin d' une civilisation ou la fin de la Grèce antique, 1927.

Claude Mossé, La fin de la démocratie Athénienne, 1962.

Cloché, Demosthènes et la fin de la démocratie Athénienne, 1937.

ρᾶς, ἡ ὁποία διηκόλουε τὴν ἐπικράτησιν τοῦ Μακεδόνοσ. Ἐν τῇ προσπαθείᾳ ταύτῃ ὑπερβάλλει ἐνίοτε καὶ χρωματίζει κατὰ τρόπον διευκολύνοντα τοὺς σκοπούσ του.

Δείγμα τοῦ τρόπου καθ' ὃν ἐχειρίζετο τὰ θέματα εἶναι ὅσα λέγει διὰ τὴν α' Ἀθηναϊκὴν ἡγεμονίαν, ἐξαίρων τὰς ἀρετὰς τῶν προγόνων :

«Πέντε μὲν καὶ τεσσαράκοντα ἔτη τῶν Ἑλλήνων ἤρξαν ἐκόντων ἐκεῖνο» (περὶ Συντάξ. 24, Ὀλυνθ. Γ. 24).

Ὁ Δημοσθένης ἔχει ὑπ' ὄψιν του τὰ 45 ἔτη ἀπὸ τοῦ τέλοσ τῶν Μηδικῶν καὶ τῆσ ἰδρύσεωσ τῆσ Ἀθηναϊκῆσ συμμαχίασ μέχρι τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου (476 - 431). Οἱ σύμμαχοι πράγματι μὲ τὴν θέλησίν των ἐτέθησαν ὑπὸ τὴν ἡγεμονίαν τῶν Ἀθηναίων. Παρέμειναν ὁμωσ μέχρι τέλοσ μὲ τὴν θέλησίν των; Ὁχι βεβαίωσ. Δι' αὐτὸ καὶ ἀπεστάτου εἰσ πρώτην εὐκαιρίαν. Ὁ Δημοσθένης ἀκολουθεῖ τὸν Θουκυδίδην γράφοντα : «Παραλαβόντεσ δὲ οἱ Ἀθηναῖοι τὴν ἡγεμονίαν τούτω τῷ τρόπῳ ἐκόντων τῶν συμμάχων...» (1,96). Ἀλλ' ὁ Θουκυδίδησ δὲν λέγει ὅτι καὶ τὴν διετήρησαν ἐπὶ 45 ἔτη ἐκόντων τῶν συμμάχων! Τοῦναντίον ἀφηγεῖται τὰ παράπονα καὶ τὰς ἀποστασίασ. Καὶ κατὰ τοῦτο διαφέρει ὁ ἱστορικὸσ ἀπὸ τὸν ρῆτορα, ἡ ἱστορικὴ ἀλήθεια ἀπὸ τὸ ρητορικὸν σχῆμα.